

TÁJÉKOZTATÓ

AZ „ÚJ KÖNYVEK” HASZNÁRÓL

Mai közművelődési könyvtári hálózatunk kialakulásának első éveiben, a körzeti könyvtárak korszakában a könyvtárak nem foglalkoztak állománygyarapítással. A könyvek beszerzését, feldolgozását és a könyvtárakba való szétküldését központi-
lag, a Népkönyvtári Központban végezték. A könyvtárosok sem a vásárlásnál, sem a könyvek elosztásánál nem érvényesíthették a helyi szempontokat és igényeket, és ma már csak humoros emlékeit mesélgetik annak a korszaknak, amikor az „eszi, nem eszi, nem kap mást” elvére emlékeztetően több száz példányban érkeztek a hegyes-dombos bányavidékek könyvtáraiba a gyapot- és a rizstermesztés szakkönyvei.

Fordulópontot jelentett az 1952-es év második fele, amikor a megyei és járási könyvtárak megalakulása után az állománygyarapítás is a könyvtárak feladatává vált, és ennek segítségével életre hívták az Állami Könyvterjesztő Vállalat Könyvtár-
ellátó Osztályát. Ez a rendelőljegyzékekkel együtt tájékoztatót is küldött a megjelent könyvekről.

1959-ben kezdődött az állománygyarapítás határozottabb, a könyvtárak jellegéhez és érdekéhez jobban igazodó, differenciáltabb irányítása és befolyásolása. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ ekkor jelentette meg a falusi könyvtárak 1. sz. törzsanyagjegyzékét, amelyet később pótfüzetekkel is kiegészített, majd 1962-ben az önálló szakszervezeti könyvtárak részére készített hasonló *Címjegyzék*-et, 1963-ban pedig kiadta a falusi könyvtárak állománygyarapítását segítő, 1200 címet tartalmazó *Összesített jegyzék*-et is. Hogy a kevés pénzzel rendelkező könyvtárak a megjelenő új könyvekből először a törzsanyaghoz tartozó műveket vásárolják, a címjegyzékek kiadásától kezdve a Könyvtártudományi és Módszertani Központ közreműködésével az AKV tájékoztató- és rendelőljegyzékein is megfelelő jellel látták el a könyveket.

De ez a módszer is csak áthidaló megoldás volt. A betűjelekkel nem lehetett megoldani a sokféle és különböző típusú közművelődési könyvtárak igényének a kielégítését, a mű tartalmára, értékére, könyvtári használhatóságára stb. is kiterjedő tájékoztatást. Ennek a feladatnak a megoldására vállalkozott a Könyvtártudományi és Módszertani Központ irodalompropaganda csoportja az *Új Könyvek* szerkesztésével.

Az 1964 októberében indult kiadvány jellegében kéthetenként megjelenő folyóirat, lényegét tekintve pedig a közművelődési és a középiskolai könyvtárak állománygyarapítási tanácsadója. Szerkesztője a Könyvtártudományi és Módszertani Központ irodalompropaganda csoportja, kiadója pedig az Állami Könyvterjesztő Vállalat Könyvtár-ellátó Osztálya. Megjelenésének időpontja megegyezik a rendelőljegyzékével, és az azokon szereplő könyveket velük azonos sorrendben ismerteti. A szöveges értékelés mellett betűjelekkel is minősíti a könyveket. Az irodalmárokból és könyvtárosokból álló kb. 120 tagú recenzíós gárda az öttagú szerkesztő bizottság irányításával a könyvek megjelenése előtt, már a nyomdai levonatok alapján megírja az ismeretések nagyrészét, így a folyóirat kézírata a könyvek megjelenésével egy időben elkészül, és egy héttel később már postázható az előfizetőknek. Az előfizetők listáján jelenleg 3565 könyvtár szerepel.

Az Új Könyvek nem kritikai fórum, hanem állománygyarapítási tanácsadó. A könyvtárosok tájékoztatása szempontjából azonban mégis sokkal nagyobb a kritikai jelentősége, mint a folyóiratokban megjelent ismertetéseknek, és nem túlzunk akkor sem, ha azt állítjuk, hogy a könyvek vásárlására sokkal nagyobb hatással van, mint az egyéb sajtótermékekben megjelenő bírálatok együttevén. Ez részben azzal magyarázható, hogy míg folyóirataink és napilapjaink a megjelent könyveknek csak egy töredékéről közölnek ismertetést, és legtöbbször azt is hosszú hónapokkal a könyv megjelenése után, addig az Új Könyvek — csaknem a megjelenéssel egy időben — minden megjelent könyvet bemutat. Néhány számszerű adat ennek érzékeltesítésére:

Az Új Könyvekben

1964 utolsó 3 hónapjában	458
1965-ben	2074
1966-ban	2172
1967-ben (augusztusig)	1216
	összesen 5920

műről jelent meg ismertetés.

Ehhez viszonyítva elenyészően csekély azoknak a bírálatoknak a száma, amelyek irodalmi folyóiratainkban megjelentek, hiszen pl. 1965-ben a Kortársban csak 58, az Új Írásban pedig 52 műről jelent meg bírálat. E tény nagymértékben emeli az Új Könyvek jelentőségét azért is, mert élő írónk kritika nélkül maradt alkotásainak később is kizárólag az Új Könyvek lapjain található némi visszhangját a könyvtáros.

A folyóirat három fejezetre oszlik. Az elsőben a törzsanyagba sorolt, a másodikban a beszerzésre javasolt, a harmadikban pedig az egyéb megjelent kiadványok szerepelnek. Az ismertetések is három részre tagolódnak. a) Rövid tájékoztatást adnak az írókról, b) meghatározzák a mű témáját, rövid tartalmi és formai elemzést adnak és c) könyvtári szempontból értékelik a műveket.

Amint ez az első számtól kezdve nyomon követhető, a folyóirat szerkesztőit a tárgyilagosságra való törekvés vezeti. Az ismertetések általában határozott állásfoglalást tükröznek, de ugyanakkor az értékelésekben nem érvényesülnek az egyéb folyóiratok bírálaiban gyakorta tapasztalható elfogultságok, a sokszor irodalmon kívüli forrásokból eredő indulatok. A recenziók — ritka kivételtől eltekintve — az irodalomtörténetileg még nem értékelt, kritikai visszhanggal még nem rendelkező mai művek ismertetéseiben is következetesen alkalmazzák az esztétikai értékrend mércéjét. Azt, hogy néha vitatható az értékelés, természetesen kell tartanunk különösen, ha arra gondolunk, hogy egyes művekről mennyire ellentétes vélemények jelennek meg másutt.

Az írásbeli értékelés mellett állásfoglalást jelent önmagában az is, hogy a három csoport (törzsanyag, beszerzésre javasolt és egyéb kiadványok) közül melyikbe sorolja be a könyvet a szerkesztőség és az is, hogy milyen könyvtártípusokba javasolja a beszerzését. Ezen a téren jól érzékelhető az a törekvés, hogy a törzsanyagba való besorolásnál a különböző nagyságú és típusú könyvtárak szükségletei és sajátos szempontjai megfelelően érvényesüljenek, és minden könyvtártípusban csak az elsőrendűen fontos, értékes vagy politikailag időszerű művek kerüljenek a törzsanyagba, a művészi értékkel nem rendelkező, szórakoztatóipari terméknek tekinthető olvasmányok viszont még a javasolt könyvek csoportjában se szerepeljenek.

A könyvtárosok szempontjából — az egyéb folyóiratokban megjelenő bírálatokkal és recenziókkal szemben — nagy előnyük az Új Könyvek ismertetéseinek a művek könyvtári értékelése, a tájékoztatás arról, hogy milyen funkciója van a könyvnek egy bizonyos könyvtártípusban (kézikönyv, olvasótermi, kölcsönzési stb. anyag), eszmei és művészi értékéből következően milyen társadalmi haszna, nevelői hatása lehet, és formailag alkalmas-e könyvtári használatra. Ezek vizsgálata alapján adja meg a könyvtáraknak a beszerzési tanácsot, és azt a tájékoztatást, hogy milyen sikerre számíthat egy-egy könyv, milyen olvasóknak vagy olvasórétegeknek kell, vagy érdemes ajánlani.

Amint az eddigiekből is kiviláglik, az Új Könyvek kiadása valóban korszakos változást jelentett a közművelődési könyvtárak állománygyarapítási munkájának segítésében és irányításában. És emellett a könyvtári munka egyéb területeinek: a feldolgozó, a bibliográfiai, a tájékoztató munkának is hasznos segédeszközévé vált. Ilyen fajta felhasználását nagymértékben megkönnyíti az évfolyamokról készülő szak- és betűrendes mutató.

Mindez azt igazolja, hogy a szerkesztés helyes elvek és célok alapján indult, és ezeket az alapvetés éveiben általában gyakorlatilag is sikerült megvalósítani. A helyes alapvetés után azonban keresni kell a továbbfejlődés lehetőségeit, a helyel-közzel tapasztalható kisebb-nagyobb hibák megszüntetését, s ezt a feladatot a szerkesztőségnek és a könyvtárosoknak közösen kell megoldaniok. Ennek érdekében kértünk véleményt az eddigi tapasztalatokról, a jövő terveiről és lehetőségeiről a szerkesztőség képviselőjétől és néhány olyan könyvtárostól, aki gyakorlati munkájában évek óta használja a folyóiratot.

A szerkesztőség képviseletében Ónódy Miklós felelős szerkesztőtől kérdeztük:

— Milyen tapasztalatai vannak a szerkesztőségnek a folyóirat használatáról?

— *Kiadványunkat, mint állománygyarapítási tanácsadót kis és nagy könyvtárakban egyaránt rendszeresen felhasználják, és jelöléseinket a rendelé-*

seknél figyelembe veszik. Erre talán a legjobb példa az, hogy az új magyar líra köteteinek vásárlása az Új Könyvek megjelenése óta megkétszereződött, egyes esetekben a háromszorosára is emelkedett. A törzsanyagnak jelölt művek vásárlása két-háromszorososa a javasoltakénak. Számokat egyelőre nem tudok mondani, de az utolsó három év adatairól most készül az AKV-nál részletes statisztikai feldolgozás. Ha majd ezt összehasonlítjuk az előző három év adataival, akkor világosan fogjuk látni az Új Könyvek eredményeit az állománygyarapításban.

— A szerkesztőség bizonyára rendelkezik értesülésekkel arról is, hogy mire nem használják a könyvtárosok a kiadványt?

— Először: alig-alig hasznosítják a propaganda-munkában. Az utóbbi időben megnéztem jónéhány annotált ajánló bibliográfiát. Nem az Új Könyvek annotációit vették elő készítésüknél, hanem újra „izzadták” azokat, és színvonalban el sem érték az Új Könyvekben közöltékét. Pedig nem tekintjük kizárólagos szellemi tulajdonunknak az ismertetéseket, ellenkezőleg, szeretnénk, ha minél többször felhasználják őket az irodalompropaganda minden területén. Másodszor: alig használják az Új Könyveket a tájékoztatás eszközeként, pedig már mostanáig több mint ötezer magyar nyelvű kiadványt dolgoztunk fel, s megjelentek a betű- és szakrendi mutatók is. Azt hiszem, szerénytelenség nélkül mondhatom: a kereskedelmi forgalomba került könyvekről átfogóbb és részletesebb feltárás az Új Könyvekénél egyelőre nincs.

Nézzük meg a „másik oldal” véleményét is. Mit mondanak a könyvtárosok a kiadvány használatáról és használhatóságáról, valamint a használat közben szerzett tapasztalatokról.

Balogh Ferencné, a Balatonalmádi Járási Könyvtár igazgatója:

— Az Új Könyvek hasznos és nélkülözhetetlen segédeszközünk. Nemcsak a könyvek beszerzésénél segít, hanem az íróra, az író más műveire vonatkozó adataival, megállapításaival a tájékoztató munkának és a könyvtárosok és olvasók ismeretszerzésének is hasznos eszköze. A községekben ezenkívül felhívja a figyelmet valamennyi megjelenő könyvre. Ezzel segítséget nyújt a magán könyvvásárlónak is, és a könyvtárközi kölcsönzést is fellendítheti. Sokat segít — különösen községi könyvtárakban — az idegen írók nevének helyes kiejtésében.

— Kritikai szemlélete, törzsanyagba való sorolása lehetne még határozottabb. Időnként nem látom indokoltnak bizonyos mű vagy az adott kiadás beszerzését. Jó lenne, ha az éves mutató és a kötéstábla nem késne annyit, és a szállítás során a szakmutató sem veszne el kézen-közön.

— A községi könyvtárosok, sajnos, még nem használják olyan sokoldalúan, ahogy lehetne, bár igyekszünk rá felhívni a figyelmüket és bemutatni, hogy mi-mindenre jó. Saját vásárlásaikat bejelöltetjük, ezzel — elnézést a nagyképű kifejezésért — újdonságkatalógus funkcióját töltheti be. Szeretnénk, ha csak egyoldalasan nyomnák, mert szétszedhetően, albumba ragasztva hasznos katalógustípus lehetne a felnőtt- és a gyermekkönyvtárakban egyaránt.

Gévai Ágnes, a Székesfehérvári Megyei Könyvtár olvasószolgálati csoportjának vezetője:

— Az az igazság, hogy gyakran bíráljuk az Új Könyvek egy-egy ismertetését, néha vitatjuk ítéleteit pl. azzal kapcsolatosan, hogy mit ítél gyermekkönyvnek vagy gyermekkönyvtárba is beszerezhetőnek, de bírálataink is csak megerősítik, hogy használjuk, sőt sok mindenre használjuk. Szívesen járattánk annyi példányban, hogy mind a gyermekkönyvtáros, mind a kölcsönzők és a tájékoztatók kezeiügyében legyen.

— Használatának minden módját nehéz lenne felsorolni. Ezért csak néhány példát: kielégítő annotációi hozzájárulnak, hogy az olvasószolgálat munkatársai is javaslatokat tegyenek a beszerzéshez. A gyermek-, a kölcsönző és a tájékoztató könyvtárosok tevékeny részvétele a könyvrendelésben az Új Könyvek léte óta valósult meg. Nagyobb közművelődési könyvtárakban nehéz az olvasószolgálat munkatársainak „naprakész” könyvismerettel rendelkezniök. A megyei vagy a nagyobb városi könyvtár szakkönyvtári és tudományos könyvtári feladatokat is kénytelen vállalni. Lassan már nem lesz olyan szakterület, amit mellőzhetnénk. Arra viszont nincs mód, hogy a könyvtár teljes mértékig

szakosíthassa dolgozóit. Tájékoztatóunkat nagymértékben segíti, s azt is mondhatnám, hogy gyakorlatilag legjobban segíti az Új Könyvek. Az olvasótermi könyvtáros is sok gyors-tájékoztatót végez a kiadvány segítségével. Közelebb van, mint a katalógus, könnyebb elérnie, és szívesebben használja, mint a Magyar Nemzeti Bibliográfiát. A szak- és a betűrendes mutató fontos tájékoztatói segédeszközzé avatja. Sokszor fordulunk az idegen szavak kiejtési mutatójához is, amely különösen az új, eddig nem ismert írónál és a nagy világnyelveken kívüli nyelven író szerzőknél lényeges és pótolhatatlan. A kortárs írókról szóló kis bevezető szintén nagyon hasznos, a tájékoztatói munkában gyakran az egyetlen segítség. Örömmel fogadtuk a 15. számtól bevezetett előzetes tájékoztatót a kiadói tervekről. A 17. szám új folyóiratokra hívta fel a figyelmet. Mi nem szerkesztünk tárgyszó-katalógust, mégis gyakran eligazít bennünket bizonyos kérdések megoldásánál a gyors tájékoztatóban a tárgyszavazás, mert könnyebb, mint ETO-számot olvasni és gyorsabb, mint az egész annotációt végigböngészni.

Onika Olga, a Veszprémi Megyei Könyvtár feldolgozó csoportjának vezetője:

— Az Új Könyveket én elsősorban az állománygyarapító munkához és a könyvek feldolgozásához használom. Hasznos és jó állománygyarapító segédeszköznek tartom. Külön kiemelném a teljességre törekvést, azt, hogy a könyvtári forgalomban megjelenő könyveken kívül felvesz olyanokat is, mint pl. a Népművelési Propaganda Iroda, a múzeumok stb. kiadványai. Ki lehetne terjeszteni még a tájékoztatót a saját terjesztő apparátussal rendelkező kiadókra is, pl. a Statisztikai Kiadóra.

— A recenziók kevés kivételtől eltekintve jók, egyes esetekben azonban zavar a túl szubjektív vélemény vagy a fogalmazás pongyolasága, amely néha félreértésekre is alkalmat ad. Hármastagolása indokolt, az egyes művek jelölése is megfelelő. Csak a gyermekkönyvtárakba jelölt művek okoznak időnként problémát. Lényegesen bővül az Új Könyvek tanácsadó szerepe a „Kiadóink tervezik” c. fejezettel, ha ezt a jövőben következetesen közlik és valóban a legfontosabb művekről, kézikönyvekről tájékoztatnak.

— A feldolgozó munkához nyújtott segítségét is értékeljük, hiszen címléírásai, szákszámjai általában pontosak, s ezzel támogatást ad a nyomtatott katalóguslapok korrigálásához. Különösen fontos ez ott, ahol nincs gyakorlott feldolgozó, ugyanis sajnálatos tény, hogy a központi feldolgozás hibás, következtelen, a lapokon nagyon sok a sajtóhiba, amelyet a könyvtárosoknak kell javítaniuk. A katalógus szerkesztésével kapcsolatos javaslatai is átgondoltak és a gyakorlatban jól hasznosíthatók. A tárgyszavak következetlenségeiből úgy látom, hogy megoldatlanok a tárgyszavazás elvi kérdései: specifikum, rendszerezés, utalás, hivatkozás stb. A könyvtárosok zöme sincs ezzel tisztában, ezért jó lenne, ha az Új Könyvek tárgyszavazási rendszeréről részletesebb tájékoztatót adnának. A folyóiratnak nagy lehetőségei vannak az olvasószolgálati munkában és a közvetlen tájékoztatásban is.

Tóth Dezső, a Pápai Járási Könyvtár módszertani csoportvezetője:

— Az Új Könyvek a könyvtárosok fontos segítője az irodalomban történő tájékozódásban és az olvasók tájékoztatásában. Éppen ezért érthetetlen számomra, hogy egyes községi könyvtárosok milyen felelőtlenül kezelik. Járási könyvtárunk nagy anyagi áldozatot hoz azért, hogy a legkisebb községi könyvtárban is megtalálható legyen. De hiábavalóan, ha néhány könyvtáros hanyagsága miatt az érdeklődő olvasók, de maguk a könyvtárosok sem juthatnak hozzá. Példa erre, hogy az 1966-os évfolyamot 42 könyvtárból csak 16 tudta kötetésre hiánytalanul beküldeni.

Szakács Rudolfné, a Várpalotai Városi Könyvtár munkatársa:

— Már el sem tudnám képzelni munkámat az Új Könyvek nélkül. Néha azonban bosszúságot is okoz. Gyakran előfordul, hogy sem a címléírásból, sem az ismertetésből nem derül ki, hogy a mű újabb kiadásáról illetve hányadik kiadásáról van szó. Az utóbbi időben ugyanazt a művet több kiadó is megjelenteti, az is gyakori, hogy az önállóan megjelent könyveket egy-egy sorozat keretében is kiadják, és mivel erre az Új Könyvek ismertetései a legtöbb esetben nem hivatkoznak, sok felesleges munkát okoznak a rendeléseknél, sőt

azokban a kisebb könyvtárakban, ahol még nem teljes a katalógus, felesleges rendelkezéseket is. Az is többször előfordul, hogy ugyanannak a műnek a címleírását és ismertetését két alkalommal is közlik, de az utóbbiban nem jelzik, hogy a művet előzőleg már ismertették. Pl. Dreiser: Carrie, drágám a 670714 és a 671537 szám alatt is szerepelt.

Tóth György, a Székesfehérvári Megyei Könyvtár feldolgozó csoportjának vezetője:

— Elég régóta „olvasok” könyvismertetést, recenziót, és a több ezer tétel elolvasása után megtanultam azt, hogy milyen nehéz jó recenziót írni. De a recenziókat bírálni is. A recenzorok és a recenziók „felhasználóinak” a vitája nagyon taulságos lehetne. Valószínű, hogy a „felhasználók” egymással is vitába szállnának néhány kérdésben, de egységesen vallanák azt, hogy az Új Könyvek nagy segítséget adott és ad az egyik legnehezebb könyvtári munkában, az állománygyarapításban. A recenziók általában megadják az állománygyarapításhoz szükséges ismereteket.

— Problémát okoznak az átdolgozott, bővített, 2. stb. kiadások. Mivel a kiadások sorszámának jelölése nem következetes, mindenkor utalni kellene az előző megjelenési évre, az átdolgozás, bővítés mértékére, mibenlétére stb. Tudom, hogy ez nemegyszer szükségessé teszi a két kiadás összehasonlítását, de valójában csak akkor segít a recenzió — főleg a szakkönyvek esetében —, ha ismerteti a két kiadás közötti különbséget is. Az idei 17. számban két mű is szerepel (671449 és 671468), amelyeknek az ismertetésében nincs utalás arra, hogy a könyv egy évvel korábban már megjelent a 660701 és 661741 sz. alatt. Az utóbbinál még az is súlyosbítja a helyzetet, hogy a korábbi megjelenés a címleírásból sem derül ki.

— A recenziókba szőtt utalások nagyban emelik az ismertetések értékét. De csak a konkrét utalás! Az olyan azonban nem, mint amilyen a 661818 szám alatt található. (A Veszprémi megyei Múzeumok Közleményei 1—3. címleírásának megtalálása a közölt megjelenési évek alapján a Magyar Nemzeti Bibliográfiában nem éppen egyszerű feladat!)

— Sajnálatos, hogy egy jó és hasznos kezdeményezés, az 1966. évi 21/a számban indult Tájékoztató katalógizálási, katalógusszerkesztési és raktározási kérdésekben című rész eltűnt. A központi feldolgozás előnye és problémái közismertek. Továbbra is szükség van erre a rovatra, amely éppen úgy segítséget nyújtott a címében megjelölt munkához, mint a recenziók az állománygyarapításhoz.

— Két technikai változtatásnak örülnék. Megkönnyítené az egyes évfolyamok használatát az előfej bevezetése, előfejben a tételszámok közlése. Helyesnek tartanám a hármas tagolás megszüntetését is, mert így egy-egy szakcsoport anyaga egy helyre kerülhetne és a szakszerinti áttekintés könnyebb lenne. Ha a minősítési jelek mellett a törzslélmény stb. jelölésére külön is szükség van, az is megoldható különböző nyomdai kiemelésekkel, pl. a margóra helyezett függőleges lépiákkal.

— Szeretném hangsúlyozni, hogy amit elmondtam, az saját véleményem és nem könyvtárunk hivatalos álláspontja.

Kerekes Imre, a Szakszervezetek Veszprém megyei Tanácsa Központi Könyvtárának vezetője:

— Az Új Könyvek a szerzeményezés alapvető, nélkülözhetetlen eszköze. Megalapozott értékeléseire az esetek nagy részében nyugodtan lehet támaszkodni. Véleményét inkább elfogadom, mint a más folyóiratok vagy napilapok kritikáit, mert tudom, hogy értő könyvtárosok csinálják, akik sokkal jobban el tudják dönteni, hogy könyvtárba való-e a mű vagy sem. Ez azonban nem mentesítheti a könyvtárost más kritikák olvasásától.

— Az Új Könyvek alapján készítem a szak-, cím- és a tárgyszó-katalógust. A közölt szakszámok alapján rendelem a katalóguskartonokat. Ugyanez a helyzet a nagyobb szakszervezeti könyvtárakban is: Fűzfőn, Várpalotán, Inotán, Pápán, Ajkán stb. Azóta kezdtem el tárgyszó-katalógust szerkeszteni, amióta a folyóirat közli a tárgyszavakat. De jó lenne, ha a tárgyszavak egyértelműbbek lennének. Az Új Könyvek segítségével készítjük a csoportos leltárt is.

— Az ajánló bibliográfiák szerkesztésénél az ismertetést rendszerint ebből „kölcsönzöm”, természetesen rövidített formában. Gyakran előfordul, hogy

pótolni kell címleírást, szakjelzeteket, ilyenkor is hasznos a kiadvány, mert a mutató segítségével minden mű, szerző könnyen megtalálható, és bárki legépelheti, mert csak másolni kell.

— A betűjelek tökéletesen kielégítenek, ezért feleslegesnek tartom a hármas tagolást. Sokszor gondot okozott már, hogy nem minden esetben tüntetik fel a kiadás számát. Erre még akkor is utalni kellene, ha másik művel együtt jelenik meg a könyv, vagy ha nem Magyarországon adják ki, hanem a szomszédos országokban. A háború előtti kiadásokat sem mindig közlik. Hiányosak az írók születési és halálozási adatai. A halottak az Új Könyvek szerint gyakran továbbélnek. Ezek a hibák azonban lényegtelenek a kiadvány használható képest. Lehet, hogy túlzásnak hat, de szerintem új korszakot jelent a könyvtári munkában az Új Könyvek.

Amint a nyilatkozatok mutatják, a könyvtárosok egyértelműen hasznosnak tartják a folyóiratot. A hasznosság elismerése mellett azonban említenek hibákat is és — néhány kérdésben egymásnak is ellentmondva — megszívlelendő javaslatokat tesznek. Ezeknek egy része olyan, amely már eddig is foglalkoztatta a szerkesztőséget, és megvalósításuk is folyamatban van. Ezt igazolja Ónódy Miklós válasza, amelyet a könyvtárosok véleményének és javaslatainak ismerete nélkül adott arra a kérdésünkre, hogy

— Milyen problémái és tervei vannak a szerkesztőségnek?

— Először problémáinkról: a) szeretnénk a címleírásban és szakozásban mutatkozó hibákat, főként a következetlenségeket jan. 1-ig megszüntetni, annál is inkább, mert az Új Könyvek címleírása, szakozása és jelzetelése egyben a katalóguscéduláké is. Az okok túlnyomó többségben rajtunk kívülállóak (nincs megfelelő revízió és nyomdai korrigálás). b) Szeretnénk még közelebb hozni egymáshoz az ismertetések és a könyvek megjelenését. Törekvésünk a Kiadói Főigazgatóság helyesléssel találkozott, és augusztus 1-e óta már nem a megjelenő könyvekből, hanem műszaki példányokból dolgozunk. Persze, zökkenők még akadnak, remélem azonban, hogy néhány hónap múlva már a könyveknek legalább 60—70%-át a megjelenéssel egy időben tudjuk ismertetni; c) Több mint 120 külső munkatárssal dolgozunk. Már kialakulóban van a törzsgárda, de még mindig sok a problémánk, mert gyakran gyors munka kell, és ez bizony egyenletlenségeket okoz az ismertetések minőségében. Gondolom, a műszaki példányokból végzett munka ezen is könnyíteni fog; d) Végül az is nehezíti munkánkat, hogy viszonylag kevés a visszhang a könyvtárosok részéről. Rendeltünk néhány konferenciát, de ezek keveset hoztak. A sztereotíp „nagyon jó” véleménnyel nem sokat tudunk kezdeni. Néhány gyakorlati javaslatot kaptunk csupán, amelyeket azóta igyekszünk megvalósítani. Atgondolt, megalapozott vélemény, kritika azonban nagyon kevés hangzott el, pedig erre volna igazán szükségünk.

— Terveinkről is valamit. Szeretnénk az Új Könyveket a tájékoztató munka hatékony eszközévé tenni. Ezért egy öt éves, kumulált mutatórendszer kidolgozását vettük tervbe. Ez öt évenként ismétlődne és helyet kapna benne a) a betűrendes, b) a szakrendi, c) a tárgyszó-, d) a kézikönyvtári és e) a gyermekkönyvtári mutató. Érdekében már több dolgot kezdtünk el. Az idén kiadásra kerülő annotált törzsanagyjegyzéket (1959 és 1964 közötti), amelynek a hálózatba való szétküldése hamarosan sorra kerül, már hasonló mutatórendszerrel láttuk el, egyelőre kísérletként. Megkezdtük az 1965—66-os évfolyamok anyagának utólagos tárgyszavazását és 1968 januárjától a katalóguscédulák is valószínűleg a tárgyszavak feltüntetésével jelennek majd meg. További tervünk a kiadvány bővítése az AKV által forgalomba hozott idegen nyelvű anyag ismertetésével, valamint a könyvtáru forgalomba nem kerülő, de a közművelődési könyvtáraknak fontos kiadványok (pl. statisztikai kiadványok stb.) felvételével az Új Könyvekbe. Ez utóbbi persze egyelőre csak távolabbi elképzelés.

A különböző vélemények összegezése feleslegesnek tűnik. A most megkérdezettek — érzésem szerint — az egész könyvtáros közvélemény egyetértésével találkozva nyilatkoztak elismerően az Új Könyvek hasznáról. És ez nagyobb elismerés és dicséret a névtelenül dolgozó szerkesztőknek, mintha most, a kiadvány negyedik „születésnapja” alkalmával szép szavakkal köszöntenék őket eddigi jó munkájukért.

K ö n c z ö l I m r e

AZ OLVASÁS EGYETEME

Devecseri Gábor Lágymányosi istenek c. könyvéről

Ahogy „Az olvasás iskolája” elemzéseit írom, gyakorta elfog a kétely: nem fölösleges, hiábavaló dolgot művelek-e? Van-e értelme, haszna kalauzul tukmánom magam az olvasóra? Az írók, költők, amit mondani akartak, elmondták, legjobb tudásuk szerint — a többi, hogy megértse őket, az olvasó dolga. Helyes-e író és olvasó közé furakodnom, megzavarva bensőséges együttlétüket? Általánosítva: nem haszontalan-e ez a képmutató műfaj? Szájba rágva nem vész-e el a vers, novella, regény friss zamata, jóíze?

Most, Devecseri könyvét olvasgatva (a gyakorító képző azt jelenti, hogy egy-egy esszéjét, némely oldalát, bekezdését többször is), magamon tapasztalom, hogy — ha így művelik mint ő — nem fölösleges. Élvezetes. Kétszeresen is. Devecserit magát is élvezzük és az irodalmi tájakat, melyeken végig vezet, szintűgy. S ha bejártuk már őket, régebben, nélküle? Örömrünk ettől ismételten megkétszereződik: az emlékezés édességét az a sok minden, amit az ő segítségével fedezünk fel a művekben, új ízekkel teszi újjólag ingerlővé.

Kosztolányi *Pacsirtáját* nemegyszer olvastam: sok szempontból, főképp tökéletes kompozíciós zártsága miatt, legjobb regényünknek tartom; írtam is róla. Mégis van olyan momentuma, talán éppen a leglényegesebb, amire Devecseri ébresztett rá. „Valahol a regény legelején azt olvassuk egy mellékesen odavetett mondatban — írja róla —, hogy az ilyen vénlányok, mikor sorsuk már végleg eldöntetett, mindig szert tesznek egy macskára vagy egy madárra, mert kell, hogy gazdátlan szeretetüknek valami tárgya legyen. Az utolsó fejezetben *Pacsirta* megérkezik rokonoknál töltött vidéki tartózkodásáról, melynek titkon és forrón áhított célja az a lehetőség volt, hogy valaki talán mégis megkéri, nevetve integet a vonatablaktól, a szülők azt hiszik, és az olvasó is nyugodtan hihetné, hogy *Pacsirta* vidám, útja sikerrel járt, de a lány nincs egyedül: »Tubi, tubi« — mondja, és kitakar egy kalitkát. Ez a mondat hirtelen visszavilágít a száz oldallal előbbi, akkor jelentéktelennek hitt megjegyzésre. A madár *Pacsirta* ítéletét hozza: a kőr bezárul, ekkor csukódik rá az ajtó a lány sorsának kalitkájára.” — Azám! — gondoltam felujjongva. S aztán, hogy lám, magamtól észre sem vettem, milyen ügyesen rejtve emelt általános érvényűvé Kosztolányi egy apró eseményecskét, s nyújtotta át az olvasónak, hogy magyarázgatással meg ne bántsa észrevétlenül és jóelőre a szimbólum kulcsát. Szégyenkeztem persze vakságom miatt, de százszorosán örültem, hogy ráirányították erre a szemem, s látok. S annál jobban, mivel Devecseri szintoly tapintatosan járt el, mint Kosztolányi.

Tovább idézem e passzusát, mivel úgy érzem, itt rejlik — pontosabban itt is — a titka. Hadd nyissam erre most én mások szemét. „*Kosztolányi* rögtön meg is mondja: »Nem volt szép galamb. Kopott, borzas kis galamb volt« — és természetesen nem a madárra, hanem *Pacsirtára* gondol!” — folytatja Devecseri, és — mintegy mellékesen — újraidéz két Kosztolányi vers-mondatot: „*És fél az éj. És reszket a setét!*” — mindössze ennyit fűzve hozzájuk magyarázatul: „*Említettem költeményeinek elbeszélő jellegét. Ime, regényeinek lírai természete.*”

Egy mű feltárására kétféle megközelítés kínálkozik: rávilágíthatunk egy részletére, s megmutathatjuk e cseppben a tengert, vagy bizonyos távlatból, honnan előtűnnek fő vonulatai és egészének gerince, irányíthatjuk reá a tekintetet. Devecseri titka az, hogy egyszerre teszi e kettőt. Egy időben vetíti elének a közelt és távot. Az egészet és részleteit. A gondolati tartalmat, érzelmi töltést és formai megoldást. Sőt — főként — Kosztolányi, Babits, Füst Milán, Somlyó Zoltán esetében — nem egyetlen regényt vagy verset világít így át, hanem egész életművüket, s — bizonyos tekintetben — koruk teljes irodalmát, az egyes írók életével és általában az étellel, melyből műveik fakadtak, egyetemben. Esszéit olvasva ez a varázslat fel sem tűnik, oly természetesnek hat — mi több! — könnyed csevegésnek, ami valójában nehéz s rendkívüli tudást igénylő mutatvány.

Van, persze, trükkje. Személyes emlékekkel, megtörtént kis epizódokkal, íróinak elejtett szavaival, viselkedésük felidézésével — vagyis a valósággal világítja át műveiket, de ugyanakkor műveikkel élő valóságukat és a kort, a forma — ritmus, rímek, kedvenc szavak — fényében mutatja meg verseik tartalmát, s tartalmuk fény-sugarát vetíti vissza formájukra, gondolataik fényében láttatja meg érzelmeiket, az érzéseikben bölcséletüket — „mert minden összefügg és ez világít”.

Térjünk azonban vissza idézetünkhöz. „*És fél az éj. És reszket a setét.*” Ezzel Kosztolányinak egy korábban elemzett műfogására utal. Ehelyt arról beszél, hogy Kosztolányi „*a legegkopottabb szavakat is régi fényükben ragyogtatta fel... hogy minden szava kedves és előrevárt meglepetés. Jelzőket cserél föl. Félünk az éjtől, és reszketünk a sötétől. Ő így írja: »És fél az éj. És reszket a setét.«*” Az effajta inverzióval, tehetjük hozzá, Devecseri világra segítette, felismerésünket; nemcsak a kissé már megkopott szókapcsolatok nyerik vissza régi fényüket, hanem a gondolat is újjá, messzebb ragyogóvá válik. Ez esetben például, egyéni, majd azt mondta „*ma-szek*” félelmünk az éjszaka sötétjétől, mindenkit magába ölelővé, kozmikussá tágul. Kosztolányinál ugyanis — erre is Devecseri hívja fel figyelmünk — ami felületesen tekintve szavakkal való virtuóz játéknak, rím csillogtatásnak tűnik, sosem henye, hanem mindig értelmet hordozó, mely értelmet a ragyogó rím vagy fényesre dörzsölt, meglepően alkalmazott szó mindjárt emlékezetessé is tesz. Egyetlen egyet a Devecseri felsorakoztatta példákából: „*Kellessz te még, vijjogni, mint a vércse, / nem kérdeni szabad-e, nem szabad, / sosem kímélni a könnyet se, vért se, / a semmibe rikoltani szavad.*”

A *vércse — vért se* rímpárt, bizonyos, senki sem mondta ki Kosztolányi előtt. Újdonsága is, szépsége is, merészsége is meglep. Devecseri feltételezi — s minden bizonnyal igaza van —, hogy a sort, sőt a szakaszt ez a rím indította el. Vagyis, hogy a rím volt előbb, s belőle fakadt gondolat. „*De — teszi fel a kérdést — vajon a rím igényessége feltartja-e itt az emelkedettség iramát? Inkább tovább lendíti?*” — felel rá. S ezzel az irodalomnak egy misztikusnak tűnő sajátására hívja fel figyelmünk: a szavak teste nemcsak hordozója az eszmének, de szülője is lehet. Vagyis, hogy nem egyedül az eszme ölthet testet szavakban, a folyamat fordítva is lehetséges. (Csupán zárójelben: nem misztikusabb ez, mint a „*mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás*” álprobléma. Gondolatnak szavak nélkül, csupán álom-léte lehet, miként szavaink is pusztá zörejek gondolat nélkül. Valóságos létre — keletkezésükben is! — egymást hívták és hívják. Mint a mágneses tér az elektromosat és az elektromos a mágneseset.)

E kevéssé irodalmi hasonlat, úgy érzem, Devecseri módszerére is rávilágít. Hogyan kezdi — hogy példánknál maradjunk — Kosztolányi portréját? „*Hajlékony, szép szelleme, ragyogó mondatai nem emlékét őrzik: őt magát hozzák közel. Azt a Kosztolányit, aki élővé tette lelke kísérteteit, és most rajtuk keresztül él.*” S valóban: egy-egy mondatának — legjellemzőbb mondatainak — felvillantásával, néhány novella-alakja felidézésével, pár verssorával egyszerűben elénk állítja a maga testi-mivoltában, szinte láthatóan és tapinthatóan magát az író, aki feltűnik „*a Mikó utca sarkán, felhajtott gallérjával, jóindulatúan felvont szemöldökével, jobbra-balra figyelő, kedvesen csodálkozó, örökké meglepetést áhító tekintetével.*” S aki hazatérve már az előszoba ajtó előtt vetkőzni kezd, „*hogy bent rögtön felvehesse pongyoláját és papírra vethesse a magyar irodalom legkevésbé pongyola szavait.*”

Játék a pongyola szóval? Az, kétségtelenül. De ha egyszer a játék fejezi ki — vagy leplezi le? — legkirívóbban a kuszasággal álcázott valóság lényegét! Devecseri idézi Kosztolányi *Őcsém* című könyvéből: „*Ha játszottunk, olyan dolgokat eszeltünk ki, amelyeket senki sem értett meg. Többnyire »nagyembereket« játszottunk. Üres gyufaskatulyákba vékony orgonagallyakat vagdaltunk. Ezek voltak a szivarok és cigaretták. Kínálgattuk egymást. »Kérlek szépen...« — mondta. — »Kérlek alászan...« — feleltem én. Ezzel akartuk jellemezni a felnőtteket, hogy szivarral-cigarettával kínálgják egymást, és hogy azt mondják, »kérlek szépen...« és »kérlek alászan...«, s ekkor nem is sejtettük, hogy milyen kitűnően jellemeztük őket.*”

Észre sem vesszük, s már körüljártuk Devecserivel az író, aki barátaival — Karithy Friggyessel és Somlyó Zoltánnal (a könyv más fejezeteiben az ő testi-lelki valójukat is elénk varázsolja Devecseri) — felnőtt korában is, bármikor hajlandó volt „*egy-egy fonák helyzet szereplője lenni, »adni« a veszekedőt, a korlátolt polgárembert vagy a polgárember szintén korlátolt megbotránkoztatóját.*” Vagyis játszani az utcán, nevetségessé tenni a... mit is?... az élethez elengedhetetlen komolyságot?

Nem. Az életnek komolysággal álcázott gépiességét.

A választ azonban ismét csak Devecseri súgta meg — jóelőre! — mikor, mindjárt írásának elején, Kosztolányi legbensőbb sajátására irányította figyelmünk, nem elégedve meg azzal, hogy körüljárható plaszticitásában állítsa elénk őt és többi mesterét, hanem, miként a modern képzőművészek, mint Chagall vagy Henry Moore, méhét is feltárta: „*Meglátni a tragédiában a mechanizmust, nevetni rajta, és ugyanakkor mélyen együttérezni a szenvedőkkel (még olyankor is, amikor ők maguk nem tudják, hogy szenvedők), ez a kettősség adja Kosztolányi művének legsajátosabb báját, különleges vonzóerejét. Novelláiban, regényeiben ez adja a feszültséget.*”

E gondolatot azután — amint újra és újra körül- és bejárja velünk az író, művét és világát (a mi világunkat!) — jó pedagógushoz illőn más és más formában — meg-

ismétli: „Leginkább a világ értelmetlensége ragadta meg” — mondja róla. Más alkalommal pedig: „*És azt is írta, hogy születése dátuma után be szeretné fejezni önéletrajzát, mert történhet-e lényegesebb és csodálatosabb esemény valakivel, mint az, hogy megszületik egy olyan világra, amelyet nem ért, és rövid idő alatt rájön, hogy nem is fog megérteni.*” Közben ragyogóan kiválasztott idézetekkel sugalmazza és bizonyítja a tényt, hogy Kosztolányi a maga szerény, feltűnést kerülő módján, látszólag szokványos eszközökkel elmondta mindazt a világról, amit az úgynevezett „új regény” és a valóságnál semmivel sem „abszurdabb” dráma most fedezget fel. Devecseri után idézem: „*Az emberek beszélnek: / hogy nyáron a hegyekben epret ettek / és este a sötét szobákba félnek / és egy színészen mekkorát nevettek / tíz éve s anyjuk, ki a sírba régen / egyszer milyen sápadt volt és milyen éhes / s hogy röpült a sárkányuk az égen / és a kertjükben volt egy régi méhes. / Mint örültek tébolydák udvarába / látják az illót, ami semmivé lett / s nincs már, fejükbe csöngetyüz a kába / emlékezet és a tűnékeny élet.*”

Másutt az Aranyrákány zárófejezetéből idéz. Nyíltan azért, hogy példázza: Kosztolányinál a kellékek is szereplők: „*Diákok, akik már nem diákok és mégis azok — emlékeznek, likőröket töltögetnek, édeset, keserűt: »Tibor átölelte barátját: — Beszélj, beszélj — szolt oly hangon, melyben fölszabadulás volt, valami csapongás és szeszély. — Hiszen én itt semmit sem tudok. Kilenc éve már. Istenem, kilenc éve. — Bizony, kilenc éve már — mondta Huszár Bandi és egészen más tónusban: — Édeset, keserűt? — Mondd, mond — biztatta Tibor, és a sok közt nem találta meg, hogy mit kérdezzen. — Mi történt azóta? Mi van veletek, mi van veletek? — Jövödre a tízéves találkozó — szolt Huszár Bandi, s felhörpintette a likőrt —, bizony.*”

Ezt megelőzőn Devecseri visszatér ahhoz, amit a „vércse — vért se” rímpár kapcsán már felvetett, hogy nemegyszer maga a rím a mag, amiből egész vers hajt ki és a következő gyöngyszemeket idézi: „*Utókor? / Megyünk az úton s elfődi nyomunk a / futó por. / Emlékezet, / most azt hiszed, volt, most meg azt hiszed, hogy / nem létezett.*”

De minden idézetét idéznem kellene, egyetlen sincs köztük, mely — mindig más és más nézetből — ne ugyanarra utalna, az élet dermesztően csodálatos hétköznapiságára és tűnékenységére. Mi sem magától értetődőbb, minthogy a Samuel Beckett-i problémát felvető *Ének a fiatalokról* című versből is idézi a döntő sorokat: „*Nézd, hogy figyelnek, hogy rajongnak, / mikor eszed már úna fontol, / csodát remélnék egy levéltől, / egy hírtől és egy telefontól. / Mondd ezt velem: tudatlan árvák, / mond: lelkük új és tiszta hős még, / mond ezt velem: szegény bolondok, / glória nékik és dicsőség.*”

Ha semmi másra, csupán erre — Kosztolányi világlátására és érzelmi-gondolati világnak formába öntési módjára, s e kettő — szemlélet és forma — egymást meghatározó voltára hívná fel figyelmünk Devecseri (a maga sajátos, könnyed csevegésnek tűnő, valójában rendkívül mélyre ásó és hallatlan tudásanyagot kívánó módján), akkor sem lehetnének elégedetlenek. De, mint a címben jeleztem, ő az olvasás egyetemét nyújtja. Példaként emleztet esszéjében sem elégszik meg azzal, hogy Kosztolányit és életműve értelmét önmagában szemlélje. Korába helyezi, s felmutatja a Kosztolányinál uralkodó — szerelem-halál — motívumnak megjelenéseit az idősebb-fiatalabb kortárs írók műveiben, majd még magasabb nézőpontra emelkedve a világ-irodalomban. Mi több, a zenében.

Hasonló módon jár el többi mestere életművének (Tóth Árpád, Somlyó Zoltán, Karinthy Frigyes, Babits, Füst Milán stb.) elemzésekor. Életmű elemzés? Devecserivel kapcsolatban — bár pontos — mégis nagyképp ez a kifejezés. Hiszen épp az a nagyszerű benne, hogy sohasem ölt „tudományos” orcát. (Bár kétségtelenül tudományos munkát végez: forrásanyagot és irodalomtörténeti eredményeket nyújt át.) Mintha csupán emlékezne és elbeszélne. A maga egyéni zarándokleit meséli el, a szó testi és szellemi értelmében vett felfedező zarándokútjait mestereihez — melyeknek kamaszfővel és gyalogszerrel vágott neki annak idején, könyvekkel a hóna alatt, hogy élményre éhesen és fogékony szívvel bejárja — ismét szó szerint és képletesen — az irodalom tájait. A maga öröme és okulására. S most a miénk. Ahogy valamikor igen sokan először Karinthy Így írtok ti-jéből ismerkedtek meg kortárs irodalmukkal, úgy bizonyára sokan lesznek fiatalok, akik az első Nyugat-nemzedéket (hiszen, bár még élhetnének, mégis oly rég voltak; de nem avultak!) a *Lágymányosi istenekből* fogják megismerni és megszeretni, s Devecseri révén *értőn* olvashatni.

A kötet másik része, az *Arcképvázlatok* (jobbára a második Nyugat-nemzedék tagjairól), szinte ráadásnak tűnik az elsőre, remek ráadásnak, mivel csupán külön-külön tekinthető vázlatoknak, együttesükből átfogó kép kerekedik az első rész mestereinek nyomába lépő, nem egy tagjában hozzájuk magasodó, művük folytatóinak irodalmi világaról.

Zolnay Vilmos

Egy diákközösség irodalmi érdeklődése

Társadalmunk szellemi (művészeti és tudományos) életének feltérképezésében, művelődéspolitikánk és kulturális életünk tervezésében manapság már eljutottunk oda, hogy nem elégszünk meg könyvkiadásunk imponáló számaival, az olvasótábor növekedésének grafikonjával, nem állapodunk meg a „nagy számok” regisztrálásánál; hanem egyre jobban érvényesül az a szociológiai és pszichológiai elemekkel gazdagított szemlélet, amely eredményeinket *lebontva*, társadalmi osztályok és rétegek, szociális és műveltségi szintek viszonylatrendszerében, életkoros beosztásban vizsgálja. Megnőtt a jelentőségük és szerepük azoknak a kutatásoknak, amelyek kis, körülhatárolható társadalmi csoportok igényét, izlését vizsgálják, s e — viszonylag homogénnak mondható — közegben teszik mérlegre eredményeinket, mérik a kulturális igények szintjét, s azok kielégítésének módját. Nem elegendő tehát az „országosan mennyit olvasunk?” kérdés megválaszolása, hanem sokkal pontosabb kérdésfeltevésre és válaszokra van szükségünk: *Kik* olvasnak, *mit* olvasnak, *mennyit* olvasnak, *hogyan* olvasnak, *miért* olvasnak? S feltételezhetően ugyanilyen tanulságos eredményre vezet a probléma fordított előjelű megközelítése is: kik *nem* olvasnak, mit *nem* olvasnak stb.

E kérdések mielőbbi megválaszolása — alapos, társadalmunk minden rétegére kiterjedő vizsgálat alapján — a pszichológusok, szociológusok feladata, hogy válassza ki a népművelés és oktatás gyakorlati szakemberei, könyvtárosok, tanárok, az ismeretterjesztő munkában dolgozók csakúgy levonhassák a szükséges következtetéseket, mint művelődéspolitikánk irányítói, a könyvkiadók s az összes érdekelt.

Tudvalevő, hogy az izlés befolyásolása sohasem történhet eredményesen rendeletek segítségével, ám világos az is, hogy a művelődés áramába bekerült ember fejlődése társadalmilag irányítható s irányított is (iskolák, könyvtárak, társadalmi tömegpropaganda stb.). Ugyanakkor azonban e „kivülről” befolyásolt intellektuális és érzelmi fejlődési folyamat mellett dolgozik az emberben egy „önirányító rendszer” is, az önművelés esetlegesebben, rejtettebben alakuló belső mély-áramában. A művelődés folyamatában az olvasó egyszerre alany és tárgy is: önmagát szuverénül alakító cselekvő személy, de az őt befolyásoló hatások befogadója is.

Jó esetben harmonizál e kétféle adottság, egymást felerősítik a külső és belső igények: művelődő és művelődési anyag ritka s nagyon értékes találkozásainak pillanatai ezek.

E problémák némelyikének, az irodalom helyének és szerepének, az irányítás és önirányítás kérdésének a felderítése vezetett bennünket akkor, amikor egy zárt közösség jól ismert tagjainak életében egy esztendőn át vizsgáltuk az irodalmi élményeknek, ezek forrásainak jellegét, hatásait.

Egy fővárosi gimnázium III. osztályának tanulói egy tanéven keresztül lajstromozták irodalmi, színházi, film, képzőművészeti élményeiket, s feljegyzésüket hónapról hónapra nekem, a tanáruknak rendelkezésemre bocsátották.

E gazdag anyag feldolgozása során tudatában voltunk annak, hogy módszerünk nem felel meg a szociológiai metodológiában „reprezentatív adatgyűjtésnek” nevezett eljárás ismérveinek, s nem tekinthető nagy közösségre jellemző mintavételnek sem. Éppen ezért nem is lép fel ez az írás a széles körű általánosítás és általánosíthatóság igényével. Ennek ellenére azért végeztük el mégis az adatgyűjtést, s az adatsorozat feldolgozását, mert a longitudinális (hosszabb ideig tartó, egy időegység teljes élményanyagát összegyűjtő), s jól ismert, homogén közegben folyó vizsgálatok viszonylag ritkák, bár sokszor több tanulással szolgálnak, mint az egy adott időpont élményeit vertikálisan feldolgozó kutatások.

Mielőtt a vizsgált problémák ismertetésére térnénk, fontosnak látszik előre bocsátani azt, amit az osztály tanulóinak szociológiai-kulturális háttéréről tudni kell.

Kiemelkedő képességű és érdeklődésű fiatalok csoportja volt ez az osztály, érettségi átlaguk 4,4 lett. Vonzódnak inkább a humán tudományok felé irányult. A létszám 28 fő volt, közülük 16-ot vettek fel egyetemre, főiskolára. A továbbtanulóknak több, mint 50%-a humán műveltséget adó szakra iratkozott.

Származásuk szerint: 10 értelmiségi (diplomata, tanár, jogász, mérnök, lelkész stb.), 8 munkás (kőműves, kertész, autószerelő, gépkocsivezető stb.), 10 egyéb foglalkozású szülőt (tisztviselő egyetemi végzettség nélkül, fotóriporter, üzletvezető, belügyi beosztott stb.) tartottunk számon.

A szülők birtokában levő könyvállomány hozzávetőlegesen 12 000 kötet, azaz családunként mintegy 400 könyv. A szélsőséges értékek: a maximumot egy jogtanácsos' apa könyvtára jelenti 2500 kötetrel, a minimumot egy segédmunkásé 3 darab könyvvel.

A tanulók közül 13 kezdett gyűjteni *saját könyvtárat*, s ebben fejenkénti átlagban 110 kötet szerepel (az összes könyveik száma 1400 kötet körül volt). A szélső értékek: kb. 200 kötet van egyik értelmiségi származású tanuló birtokában (szüleinek kb. 400 db könyvük van), míg az önálló gyűjtemény alsó határa 30 kötet. (Érdekes, hogy a 3 könyvből álló szülői „könyvtár” mellett a gyermek már 40 kötetet mondhat magának!) A tanulók felénél több a családi könyvtárban helyezi el könyvszerzeményeit, nem kezeli külön, nincs „saját könyve”.

Az osztálynak egyetlen tagja volt, aki nem iratkozott be *könyvtárba*. Az iskolai könyvtárat azonban csak nyolcan használták, annak viszonylag szerény ellátottsága miatt, mivel a keresett művek ott nem álltak kellő számban rendelkezésükre. A tanulók közül *11-en egy* könyvtárnak (ez minden esetben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fiókját jelentette), *16-an több könyvtárnak* is tagjai voltak. (7 tanuló 2 könyvtárat, 5 tanuló 3, 3 tanuló 4, 1 pedig 5 (!) könyvtárat látogatott!) Elsősorban mindenki a különböző kerületek Szabó Ervin Könyvtáraiba iratkozott be, a másodikkul általában a Gorkij Könyvtárat keresték fel, tekintve, hogy az osztály orosz tagozatos volt. Meglepő azonban, hogy milyen nagy számban kapcsolódtak a tanulók a *szülők munkahelyének* szakszervezeti és üzemi könyvtáraihoz, s elvértve még egy-egy tudományos jellegűhöz is (OSZK).

Ez a statisztika kitűnő állapotot rögzít, hiszen a könyvtárba járók száma a közösségben csaknem 100%, sőt, ha tekintetbe vesszük a több helyre is eljárók számát, az érdeklődést a jónál is jobbnak kell mondanunk. (Olyan tanuló is volt az osztályban, aki két Szabó Ervin könyvtári fiókot is látogatott jó értelemben vett mohóságában.)

A vizsgált tanév 10 hónapjában a huszonnyolc III-os gimnazista lány összesen 1097 *irodalmi művet* olvasott el, azaz egy hónapban átlag 110-et, az adatgyűjtés teljes időszakában fejenként mintegy 40 kötetet. (Ez hetenként és egyenként 1 könyvet jelentett, nincs szó tehát maximalista „túlhajtásról”.) Emellett a vizsgálati időszakban az osztály tagjai összesen 1003 *alkalommal néztek filmet, 134 ízben színházi előadást, 39 kiállításon, 27 nyilvános hangversenyen voltak, s 52 ismeretterjesztő előadást hallgattak meg.* (Az adatok természetesen nem közös látogatásokat, hanem egyénieket jelentenek, azaz az osztály „összteljesítményét”.)

A fentieket áttekintve szembeszökő, hogy művészeti alapélményeik az irodalom és a film területéről válogatódtak, a színházi esték száma az előbbieknél csak mintegy 15%-a, az év képzőművészeti és zenei élete pedig elég csekély, sivár.

A legtöbb tanuló által elolvasott könyvek mezőnyéből ki kell emelnünk a kötelező olvasmányokat, mint adott, a tanulók választására nem jellemző anyagot. A *nem előírt* művekből a legnagyobb sikerűek a következők voltak (a cím utáni zárójelben az olvasók száma):

Fejes Endre: Hazudós (26)
 Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés (16)
 Moravia: A megalkuvó (13)
 Böll: Biliárd féltízkor (12)
 Hemingway: Akiért a harang szól (11)
 Camus: A pestis. A bukás (11)
 Remarque: Szerelem és halál órája (10)
 Wilder: Szent Lajos király hídja (9)
 Borchert: Az ajtón kívül (8)
 Golding: Legyek ura (7)
 Andrzejewski: Hamu és gyémánt (7).

A legnépszerűbb írók, akik nem egy-egy könyvükkel, hanem több művükkel váltak ismertté: Szerb Antal (41), Kosztolányi (22), Moravia (20), Dosztojevszkij (18), Hemingway (16), Karinthy (14), Déry (14), Th. Mann (13), Camus (13), Moldova (13), Miller (12), Steinbeck (12), Flaubert (11), Lengyel József (11), Dürrenmatt (11), Zola (10), Maupassant (10), Faulkner (9), Martin du Gard (9), Maugham (9), Németh László (9), S. Zweig (8).

Az elolvasott könyvek műfaji megoszlása a következő: regény és novella 886, verseskötet 78, tanulmánykötet 72, dráma 61.

A lírikusok között az élmezőny: Ady, Quasimodo, Baranyi, Ladányi, Garai, Apollinaire, Heine, Kosztolányi, Éluard, Vas István.

A legtöbbet olvasott drámaírók: Brecht, Sartre, Hochhut.

A tanulmányok közül Szerb Antal irodalomtörténetei és A varázsló eltöri pálcáját c. gyűjteménye, Ilyés Petőfije és Révay Ady tanulmánya vezet.

Az osztály tanulói az év folyamán 140 ízben olvastak valamilyen irodalmi folyóiratot. Ezek rangsorolása a következő:

Nagyvilág	49 olvasási alkalom
Új Írás	28 olvasási alkalom
Kortárs	22 olvasási alkalom
Élet és Irodalom	20 olvasási alkalom

Az adatok havi bontása szerint a folyóiratok olvasásának tempója nagyjából egyenletes volt, az érdeklődés megoszlása szintén: azaz törzsközönsége volt a lapoknak, s ugyanakkor új, megragadó impressziók nem csábították át őket más folyóiratok táborába.

Nem mondható ennyire egyenletesnek a könyvolvasási statisztika: legtöbbet a tanév eleji s a félévi osztályozás utáni csendesebb hónapokban, legkevésébbet az ellenőrzések (félév, év vége) idején olvastak.

Vegyünk szemügyre közelebbről egy vizsgálati hónapot, nézzük meg ennek mérlegét! Az osztály tanulói október hó folyamán összesen 227 könyvet olvastak el (mintegy 8 darabot fejenként, ez tehát az évi átlagnál „jobb” hónap volt). E 227 mű 147 féle alkotás volt (azaz az elolvasott könyveknek mintegy 15%-a több kézben is megfordult, belekerült a közösség olvasmányfluktuációjának sodrába).

A gimnáziumi III. osztályok a XIX. sz. irodalmát tanulják. A 147 féle mű többségét azonban mégsem a XIX. sz. irodalmából válogatták, hanem napjainkéból!

A XIX. sz. előtti irodalmat mindössze 2 mű képviselte az osztály e havi olvasmányélményeiben. A XIX. sz. magyar irodalmát Arany, Petőfi és Madách művei, világirodalmát viszont igen széles skála: Dickens, Sterne, Gogol, Lermontov, Dosztojevskij, Csehov, Tolsztoj, Heine, Flaubert, Hugo, Maupassant, Baudelaire, — összesen 17 művel, s azok 33 olvasójával. (Egy-egy tanuló többfélt is olvasott!)

A felszabadulás előtti magyar irodalmat Tóth Árpád, Kosztolányi, Radnóti, Gárdonyi, Móra és Szerb Antal képviselték e hónap olvasmányélményeiben 8 könyvvel, a kor világirodalmát Lorca, Pirandello, Majakovszkij, Remarque, Zweig, Th. Mann és Čapek 9 művel.

A felszabadulás utáni magyar irodalmat Fejes, Illyés, Moldova, Tabák, Illés, Andre, Gerelyes, Somogyi Tóth, Sarkadi, Thurzó, Szabó Magda, Balázs Béla, Vas István, Baranyi, Csoóri, Váci, Simor András és mások összesen 36 művel reprezentálták. Világirodalomból Dürrenmatt, Kazakov, Hemingway, Mauriac, Maurois, Anuilh, Quasimodo, Moravia, J. Green, Aragon, Beauvoir, Brecht, Camus, Lampedusa, Golding, Miller, Albee, Buzzati, Ivo Andrić, Druon, Aymée, Venturi stb. műveit olvasták, szám szerint 59 alkotást.

E hónap olvasmányélményeiből a tanár által *kimondottan ajánlott* művek illetve *kötelező olvasmányok* közül került ki 49 mű, 27 olyan alkotás volt, amelyet a tanár az ajánlott olvasmányok havi listájára nem vett fel, de órán, magyarázat közben vagy magánbeszélgetésben *emlétt*, s 71 volt a teljesen *spontán* módon kiválasztott, elolvasott könyvek száma. Ilyenformán tehát befolyásolás révén került az olvasmányok közé valamivel több mint 50%, spontán módon pedig ennél valamivel kevesebb. Ez utóbbiak közül egyiket-másikat a divat, némelyeket az életkor, másokat a tanuló személyes diszponáltsága emelte az olvasmányok mezőnyébe.

Az elolvasott könyvek zöme szépirodalmi, ezen belül is 24 a líra, 21 a dráma, 93 az epika műfajába tartozó, 9 pedig a tudományos irodalom csoportjába. A versolvasó és a tudományos irodalommal foglalkozó tanulók száma viszonylag csekély (ezek viszont szorgalmasan több művet is elolvastak).

Október hónap a Nagyvilágnak 7, az Új Írásnak 4, a Kortársnak 3, az Élet és Irodalomnak 3 olvasója volt, a Látóhatárnak 1.

Milyen tanulságok vonhatók le tágabban a tanév, szűkebben egy hónap részletezett élményei nyomán e tanulócsoporthoz irodalmi igényeiről?

A szülők gazdasági-társadalmi helyzete a művelődés *igényét* jóval kevésbé befolyásolja, mint az anyagi feltételektől függő *bázist*, — azaz: nem volt megállapítható, hogy az értelmiségi szülők gyermekei erősebb élménykeresési vágygal fordultak volna az irodalom felé, mint a fizikai dolgozókéi, ugyanakkor az igen, hogy a saját könyvtár vonatkozásában, az otthoni könyvek számában az értelmiségi származásúak sokkal jobb helyzetben voltak.

A tanulók irodalmi érdeklődése igen erőteljesen befolyásolható, ehhez azonban nemcsak az iskolai-tanári elvi irányítás volt szükséges, hanem a művek beszerzésének lehetősége is, a könyvtárak gyakorlati segítsége. Olyan, kétpólusú művelődési folyamatba kell tehát beállítanunk tanulóifjúságunkat, amely az iskola és a könyvtár kapcsolatára épül. E két intézmény összefogásából remélhető csak a fiatalságnak valóban „intézményes” irányíthatósága. Ugyanakkor az erős irányítás hatására a tanulók spontán jellegű könyvkiválasztása is igényesebb lesz: a tanár és a könyvtáros hatása munkál akkor is, ha nem szorosan címekre szorítkozik, csak a keresés-

kutatás irányát mutatja meg. Ehhez természetesen az kell, hogy az iskolát is, a könyvtárat is otthonának érezze a fiatal.

Figyelemre méltó, hogy ezeknek a fiataloknak az érdeklődése milyen erősen fordult *napjaink* irodalma felé, s egyáltalán nem volt észlelhető az a XIX. sz. centrikus szemlélet, amelyről a közelmúlt izlésállapotát vizsgáló írások is annyit szót ejtettek. (Az olvasóközönség irodalomszemlélete, Társadalmi Szemle 1964/6.; Pernecky: A képzőművészeti kultúra helyzete társadalmunkban, Társadalmi Szemle 1964/5.; Vitányi: Magyarország zenei térképe, Valóság 1963/10.).

Ez a jelen irodalma felé fordulás nagyon egészséges jelenség annál is inkább, mert az osztálynak igen élénk szellemi életébe, társadalmi-politikai érdeklődésébe ágyazódott. Hozzá kell tennünk: ha egyenletlenül oszlott is meg érdeklődésük irodalmi irányzatok, műfajok és alkotók között, ha akad is bőven kiegészíteni való e listán, alapjában véve tanulságos, művészi értékű, jó irodalmat olvastak a tanulók; ez az olvasmánylista akármelyik felnőtt közösségnek is becsületére válhatnék.

Bölc s István

Nyomdatörténeti kiállítás

A könyv történetét már elég sok kiállítás szemléltette, de a Kiscelli Múzeumé nálunk mégis újdonság e téren, mert *Budapesti nyomdák a XIX. században* címmel a könyv előállításának történetéből mutat be egy érdekes korszakot.

Gutenberg korától a XVIII. század végéig lényegében ugyanazzal a technikával készültek a nyomtatványok. Forradalmi változást csak a múlt század hozott, s a kiállítás ezt mutatja be. Működés közben láthatjuk azt a Gutenberg típusú présgépet, amellyel 1848-ban a szabad sajtó első példányai készültek. Mellette egy kézi betűöntő műszer fekszik. A fejlődést a kézzel és géppel hajtott tégelysajtók, betűöntő gép, síknyomó litográf sajtó, mélynyomású bé-

lyegnyomó, sorszedő és soröntő gép szemlélteti és az a rotációs sajtó, amellyel a századforduló idején a *Népszava* példányait készítették.

A tárlókban nyomdatörténeti és munkásmozgalmi emlékek sorakoznak, a Landerer nyomda kiváltságlevele, az első kollektív nyomdász-szerződés, forradalmat szító nyomdászvezetőkről szóló rendőri jelentések, továbbá képek és egyébbb dokumentumok az Athenaeum és Franklin nyomda történetéből.

Az érdekes gyűjteményt a Budapesti Történeti Múzeum hosszú időre állította ki. Kedden, csütörtökön és vasárnap tartják nyitva, de mivel a helyiség fűtetlen, a téli hónapok alatt nem lehet megtekinteni.

V. M.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK KÖZLEMÉNYEI című sorozatnak két újabb füzete jelent meg. Az 53. számúban Csapodi Csaba ismerteti a könyvtár ősnymtatvány-gyűjteményét, amelynek nagy része ismert gyűjtők (Teleki László és József, Ráth György, Vigyázó Ferenc) hagyatékából került ide. Állományáról Hellebrant Árpád már 1886-ban magas színvonalú katalógust jelentetett meg. A gyűjtemény történetének elmondása után Csapodi a mai helyzetet ismerteti, és felsorolja az unikumokat, valamint az egyéb ritka inkunábulumokat. A munkát tíz hasonmás díszíti.

Az 54. füzet, *Széchenyi István hátrahagyott iratainak története*, H. Boros Vilma munkája. A hagyaték nemcsak „a legnagyobb magyar” életére, hanem az egész reformkorszakra vonatkozóan igen fontos dokumentumokat tartalmaz. Mennyiségére jellemző, hogy egyedül a Lánchídra vonatkozó akták, levelek és tervrajzok hat fólió nagyságú dobozt töltenek meg. Ma az iratok egy hányada a Széchenyi Könyvtárban és az Országos Levéltárban, nagyobb része pedig az Akadémia Könyvtárában található. A szerző ez utóbbiak tárgykörét és a könyvtárban való csoportosítását tanulmánya ötödik fejezetében ismerteti.

Ezen a nyáron adta ki az Akadémiai Könyvtár az általa őrzött *kandidátusi és doktori értekezések katalógusának* 3. kötetét. Ez azokat a disszertációkat sorolja fel, amelyek alapján a szerzők 1964–65-ben nyerték el a tudományos fokozatokat. (v.)

K Ö N Y V E K R Ő L

KÉZIKÖNYVTÁR

A SZOVJETUNIÓ 50 ÉVE SZÁMOKBAN

A statisztikai adatokat közlő, tájékoztató jellegű összeállítást az *Új Könyvek* kézikönyvtári törzsanyagának jelölte, s bizonyára minden könyvtár beszerezte. Mielőtt a tájékoztató munkában felhasználónak, lapozzák át a könyvtárosok is! Érdekes, mert a grafikonok, az összehasonlító táblázatok adatai rendkívül tanulmányosak és elgondolkoztatóak. A számok minden magyarázatnál világosabban bizonyítják, hogy az utolsó fél évszázadban a Szovjetunió volt a világ leggyorsabban fejlődő országa. Szocialista társadalmi rendszere és gazdasági fejlődésének állandóan növekedő gyors üteme tette lehetővé, hogy rövid történelmi időszak alatt kialakuljon a korszerű ipar és a fejlett mezőgazdaság. Ennek eredményeképpen ma már a világ termelésének körülbelül egyötödét a Szovjetunió produkálja.

Akik rendszeresen tanulmányozzák a külföldi sajtót, jól tudják, hogy a közgazdászok világszerte milyen behatóan foglalkoznak ezekkel az eredményekkel. A nyugati közgazdasági lapok természetesen minden energiájukat az ellenérvek felsorakoztatására fordítják. Tudják, hogy semmi sem bizonyítja meggyőzőbben a szocialista világrendszer rendkívül gyors fejlődését, mint ennek az 50 évnek a gazdasági eredménye. Azt mondják — többek között —, hogy a Szovjetunió fejlődése valóban kimagasló, „de minek ehhez szocializmus, a kapitalista országokban is fejlődik a gazdaság, bár lassúbb ütemben. Forradalom és szocializmus nélkül is elérhették volna ezeket az eredményeket...”

Ezeket az eredményeket semmiképpen

sem! Élő bizonyítékul szolgálnak azok a kapitalista országok, amelyek hasonló, sőt jobb körülmények között kezdték el a kapitalista gazdaság kialakítását és mégis rendkívül elmaradtak (Spanyolország, Portugália, Dél-Amerika stb.). 50 év statisztikai adatai bizonyítják meggyőzően, hogy a szovjet fejlődés üteme nemcsak a gyengén fejlett kapitalista országokkal, hanem a legfejlettebb kapitalista államokkal összehasonlítva is kimagasló.

Írják azt is, hogy „könnyű a régi Oroszország elmaradott színvonalához mérni a mai szovjet termelés ütemét”. A statisztikai zsebkönyv adatai nemcsak azt tükrözik, hogy a Szovjetunióban 50 év alatt 170-szeresére növekedett az egy főre jutó villamosenergia-termelés (Európában az első helyen áll) vagy 26-szorosára a kőolajbányászat, hanem azt is, hogy a kapitalista fejlődéshez mérten *milyen rövid idő alatt és milyen körülmények között* érték el ezeket az eredményeket. Hacsak a 14 ország 1918—1922 közötti intervencióját, vagy a II. világháború pusztításait: a 20 millió szovjet ember halálát és a Volgától nyugatra eső több ezernyi falu, gyár és lakóépület pusztulását vesszük figyelembe, már ez is megcáfolja a fenti állítást.

A fejlődésnek erre a magas szintjére ilyen rövid idő alatt *csak szocialista társadalmi rendszerben lehetséges eljutni*. — S ez a legfontosabb, amit elsősorban megállapíthatunk Vajda Péter és Holka Gyula zsebkönyvének olvasása közben. (Kossuth, 185 l. 7 Ft)

Pelejtei Tibor

MOLNÁR JÁNOS: ELLENFORRADALOM MAGYARORSZÁGON 1956-BAN

A szerző az alcímben a polgári magyarázatok bírálatának nevezi könyvét, melyet az ellenforradalomról írt, ezzel jelezve, hogy munkáját inkább forráskritikának szánta. Valóban a könyv igen nagy anyagon nyugszik, levéltári forrásokon; napi- és hetilapok, folyóiratok, hazai és külföldi könyvek és tanulmányok első pillantásra szinte áttekinthe-

tetlen tömegén. A vizsgált irodalom nagy részétől eltérően Molnár János csak az ellenforradalom szűkebb értelemben vett történetét tárgyalja, az október 23 és november 4. közötti időszakot. De ezt aztán igen alaposan. Molnár könyvét röviden így lehetne meghatározni: a Magyar Szocialista Munkáspárt határozatainak szellemében írt objektív beszámoló

és kritika az egész idevágó irodalomról. A könyv mottója az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. decemberi határozatából vett következő megállapítás: „... a Magyarországon október 23-án kezdődött fegyveres felkelés... ellenforradalom volt. Ezt az igazságot annak tudatában is meg kell mondani, hogy az események során az országban megmozdult tömegek túlnyomó többsége célkitűzéseiben, szándékaiban és érzéseiben a Magyar Népköztársaság hű fia, becsületes dolgozó és jó hazafi volt, nem pedig ellenforradalmár. — Az októberi eseményekben becsületes szándékkal részt vett tömegeknek látniuk kell azt a keserű igazságot, hogy a népköztársaság államrendje és intézményei ellen a fegyveres felkelés azok részéről is az ellenforradalom céljait mozdítja elő, akiknek az nem volt szándékában.”

A szerző bemutatja a különböző szemléletek összes árnyalatait, hangsúlyozván, hogy ki-ki saját álláspontját kívánja témájának megírásával igazolni, ami ti. az ellenforradalom ábrázolásaiban hol szocialista, hol nacionalista, hol keresztény, hol trockista. Többen megpróbálják bizonyítani, hogy a magyarországi ellenforradalom programjának uralkodó eleme a demokratikus szocializmus volt és hogy az ellenforradalom tanúsága szerint a demokratikus szocializmus a XX. század második felében megoldást jelent a munkásosztály és általában a dolgozó tömegek számára.

Molnár helyesen állapítja meg, hogy az ellenforradalom történetében október 23. kétségtelenül fontos, bár korántsem a legfontosabb állomás. Október 23. már következmény volt. Távlatban, mélyebb okokat — például, mint Molnár írja, Rákosi és szűkebb csoportjának a hatalomhoz való görcsös, a hazugságot is felhasználó ragaszkodását — és közelebbi, alkalmi okokat (lengyelországi események, jugoszláv hatás, Gerő Ernő rádióbeszéde) kell megkülönböztetni. Molnár megmutatja, hogy a Rákosi korszak vizsgálata hogyan hozta lassan egy táborba a szocializmus alapján álló, de a Rákosi ellen föllépő erőket a szocializmus ellenségeivel. A bizalmatlanságban, hogy már senkinek sem hittek, nagy politikai kiábrándultság tükröződött. Ez az 1950-es évek elején kialakult politikai gyakorlatból táplálkozott, amelynek demagóg és hisztérikus vonásait a munkások széles rétegei fokozódó fásultsággal nézték. Az MDP általános politikai vonalvezetésének hibái gyakran csak következményeik megérése után derültek ki. Hiszen például a második öt éves terv

irreálisan megemelt célkitűzéseinek hátrányos következményei is csak később jelentkeztek az életszínvonal csökkenésében.

Foglalkozik Molnár János az ún. revizionisták szerepével is, akiket aztán Mindszenty már az októberi napokban „a bukott rendszer örököseinek” nevez. A revizionisták hozták létre a Petőfi-köröket, amelyek csakhamar a vidéki nagyvárosok revizionista és ellenforradalmi politikai centrumaivá változtak, fórumává lettek valamennyi, a rendszerrel valamilyen okból és bármiféle célkitűzéssel szembenálló erőnek. A Petőfi-kör vitái széles publikum előtt legalizálták a több ideológia és több párt egyelőre békes egymás mellett élésének elvét.

A revizionisták híveinek tábortól növelték a Lengyelországból érkező hírek. A magyar revizionizmus példaképe 1956 nyarán hosszú ideig Jugoszlávia, pontosabban pedig a Jugoszláviáról benne élő kép volt. Nagy Imre írásain főként a jugoszláv hatás érzik. Ez a befolyás azonban egyre csökkent, különösen pedig azután, hogy Lengyelországban a pozsonyi események kirobbantak. Október 23-án közölték a magyar lapok a lengyel párt központi bizottsága VIII. plenumának anyagát, Gomulka beszédét.

A munkástanácsok megalakításának követelése viszont jugoszláv eredetű volt. Az irodalom a revizionisták eszméileg számottevő alakjainak Kolakowskit, Gyilaszit, Harrichot tartja elsősorban. Molnár aláhúzza azt is, hogy a revizionisták rájöttek arra: a marxizmus-leninizmuson belül nem lehet az általuk elképzelt liberalizálást megvalósítani, s ezért revizionizmusuk szükségképpen csak átmeneti jellegű lehet.

Molnár János könyvének további elemzése számos oldalt igényelne, nem is szólva az egyes külföldi forrásoknak, például Madariaga könyvének általa való bemutatásáról és kritikájáról. Erről ehelyütt le kell mondanunk, és megelégednünk annak megállapításával, hogy Molnár könyve a jelennek akar segíteni, nem pusztán a megismerés szándékával kutatja a múltat, hanem pártos művet írt. Arra az alapmeggyőződésre fűzte föl az egész idevágó irodalom ismertetését és kritikáját, hogy „az 1956-os magyarországi ellenforradalom a szektás hibák és bűnök által megalapozott, az imperializmus által buzdított és támogatott, a belső reakciók által szervezett, a revizionizmus által segített lázadás volt.” (Akadémiai 268 l. 45 Ft)

Katona Jenő

Az 1960-ban megjelent és 1962-ben pótkötettel kiegészített adattár az évek során egyik leghasználhatóbb tájékoztató kiadványunknak bizonyult. Sőt, az országhatáron kívül is felfigyeltek rá, amiről külföldi kiadása tanúskodik. A könyvtárosok gyakorlati tapasztalataik alapján évek óta sürgették az új kiadást, ami érthető is, hisz ha a legkisebb könyvtárnak csupán 10—15 kézikönyv van, e munkának köztük a helye. Az új kiadás 1966 őszével zárja adatait, így tehát — a hatalmas anyag és a könyv nagy terjedelme ellenére is — tartalma viszonylag frissnek tekinthető. Adatanyaga óriási: a betűrendben felsorolt országok földrajzának, történelmének, demográfiájának, kulturális, gazdasági, állami és társadalmi életének legfontosabb adatait jól áttekinthető csoportosításban közli; majd a nemzetközi szervezeteket (pl. ENSZ), szövetségeket sorolja fel igen nagy bőségben, végül különböző világgazdasági táblázatok zárják a kiadványt, bizonyos mértékig pótolván az évek óta hiányzó nemzetközi statisztikai zsebkönyvet is.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy az országok történelmének legfontosabb eseményeit rögzítő időrendi mutató csak 1960-tól sorolja fel részletesebben a változásokat, a korábbi időszakról csak a történelmi mérőföldköveket tünteti fel, mert a szerkesztők feltételezik, hogy az előző két kötet ilyen vonatkozású, részletesebb adatait az említett kiadványokból fogják kikeresni az érdeklődők. Ez arra inti a könyvtárost, hogy az 1960 és 1962-es kiadásra is figyeljen, másrészt, hogy törekedjék a két kötet utólagos beszerzésére is — amennyiben eddig nem rendelkezett volna velük. Mivel ilyen kiadványt nem lehet évenként újra megjelentetni, kiegészítésére be kell szerezni és használni az Újságolvasók zsebkönyvének évről évre megjelenő köteteit, legközelebb az 1968. évit. Ennek évi eseménynaptára és adatanyaga ugyanis nagyon jól áthidalja az almanach különböző kiadásai közötti évközi hézagokat. (Szerk. Radó Sándor. Kossuth, 1188 l. 110 Ft)

Gerő Gyula

A KULTURÁLIS MUNKÁRA VONATKOZÓ JOGSZABÁLYOK ÉS IRÁNYADÓ ÚTMUTATÁSOK

A Szakszervezetek Országos Tanácsának kulturális, agitációs és propaganda osztálya összeállította a művelődési munkára vonatkozó jogszabályok és irányadó útmutatások gyűjteményét, hogy a művelődés valamennyi munkását, de elsősorban a szakszervezeti aktivistákat tájékoztassa e kiadvány segítségével. A kötetben az 1966. június 1-ig megjelent szabályokat és irányelveket találhatjuk.

A gyűjtemény időt és fáradságot takarít meg, hiszen a kérdéses jogszabályok és utasítások egyébként nagyon nehezen lelhetők fel, néhány pedig hozzáférhetetlen. (Pl. a Határozatok Tárában megjelent szövegek.)

Az összeállítás — tudomásunk szerint — az első, ilyen jellegű kezdeményezés és ezért feltétlen hasznosságának elismerése mellett kritikus méltatást igényel.

A szerkesztés szempontjait mindenekelőtt a használhatóság szabja meg. Az anyag összeállítása ezt a célt jól szolgálja s ezért nem kifogásolható, hogy — címével ellentétben — a terjedelmes összeállítás nem öleli föl a művelődés egész területét, hanem csupán az alsóbb funkcionáriusok tevékenységére terjed ki. Bővebb anyag közlése a kötet használatát nehezítette volna.

Lehetővé kellett volna azonban tenni, hogy bizonyos jogszabályok, illetőleg iránymutatások mellé magyarázó szövegek kerülhessenek, hogy megvilágíthassák a különböző szabályok kölcsönhatásait. Ezt a célt nem szolgálja a néhány rövidre szabott megjegyzés vagy lapalji jegyzet. A szerkesztő személynének megjelölése módot adott volna a felelősség kidomborítására. Ezáltal elkerülhető lett volna néhány szerkesztési lazaság: egyes iránymutatásoknak, utasításoknak hiányzik a keltezése, s így nehéz időszerűségükre következtetni; némely végrehajtási rendelkezéseknél nincs utalás az alapszabály lelőhelyére, illetőleg az nem kerül közlésre; a szerkesztésben nem érvényesül eléggé az időrendiség; néhol átfedések találhatók az anyagban; s akadnak eltévedt határozatok, amelyeket címük, vagy tárgyük szerint máshol keresnénk. A gyűjtemény újabb kiadása esetén mutatókat is kellene adni (jogszabálymutató és tárgymutató), mivel a gyakorlatban rendszerint így indul el a keresés. Ugyancsak megfontolandó lenne a jobb csoportosítás, a fejezetek arányosítása (60—80 oldalas fejezetek mellett 8—10 oldalasak) és szerencsésebb szétválasztása, ami részben az átfedéseket is kiküszöbölhetővé tenné. (Pl. az ismeretter-

jesztésnél együtt található a műsoros előadás és a műkedvelő művészeti tevékenység; a továbbképzésnél pedig a képesítés mellett a tanulmányi ösztöndíj és

továbbtanuló dolgozók kérdéseire vonatkozó összes probléma.) (Táncsics, 467 l. 31 Ft)

dr. Takács József

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

A TELEVÍZIÓ HASZNOSÍTÁSA A KÖNYVTÁRI MUNKÁBAN

A televízió „berobbanása” nyomán támadt kezdeti könyvtárosi szorongást a jelentkező új igények láttán felváltotta a „kapcsolódás” lehetőségeinek keresése, az a felismerés, hogy a könyvtár tudatosan élhet a tv adásainak az ismeretek bármely területét és azok irodalmát egy csapásra a közérdeklődés homlokterébe állító képességével. Miért hagyná hát kihasználatlanul azokat a lehetőségeket, amelyeket a tv a különféle témák és az azokkal foglalkozó könyvek iránti érdeklődés felébresztésével nyújt számára? Csakhogy ez az érdeklődés, igény gyakran csupán lappangva van jelen a néző tudatának legmélyén. Felszínére hozni, és természetesen azonnal kielégíteni: ez ma a könyvtár gondja—feladata, a tv nyújtotta új lehetőségek terén. Így valószínűleg meg a könyvtári gyakorlatban manapság oly sokszor hangoztatott komplex népművelés.

Ez a füzet összefoglalja mindazt, amit ma egy nagyobb közművelődési könyvtár tehet a fentebb vázolt célok és feladatok megvalósulásáért. A kiadvány szerzői (Gerő Gyula, Iszlai Zoltán, Pelejte Tibor) nem titkolják, hogy a tv és a könyvtár együttműködésében ma még több a kísérleti elem, mint a végleges, letisztult ismeret. A kiadvány tartalmi arányai is erről győznek meg. A tv-műsorokhoz kapcsolódó könyvtári tennivalók-

nak (műsorajánlás, könyvajánlás a műsorokhoz, ajánló bibliográfiák stb.) számbavételére néhány oldal elegendő volt. Egyébként a szerzők figyelme minden apróbbnak tűnő, de hatásaiban annál jelentősebb mozzanatra kiterjed. Például óva intik a többségükben humán műveltségű könyvtárosokat a szubjektív vonzódásaikból eredő részrehajlástól a műsorok, kiállítások stb. kiválasztása, összeállításának alkalmával.

A kiadvány tartalmi gerincét a tv-vel kapcsolatos könyvtári hatásvizsgálatok lehetséges fajtáinak és módszertanának bemutatása, ismertetése alkotja. Az esetlegességeket lehetőleg szűk területre szorítva, alaposan átgondolt célú és rendeltetésű felméréseket, vizsgálódásokat ajánlva, a tárgyra vonatkozó új ismeretek, de legalábbis eredeti összefüggések feltárásához hívják meg munkatársnak a téma iránt fogékony könyvtárosokat.

Egyébként a szerzőknek a témára vonatkozó további vizsgálódási szándékát jelzi a kiadványhoz csatolt *Felmérő lap*, melynek kérdései a könyvtáraknak a tv-hez kapcsolódó jelen tevékenységét, valamint a könyvtárosoknak a munkaterület iránti érdeklődését kívánják feltérképezni. (Módszertani útmutató nagyobb közművelődési könyvtáraknak. KMK, 26 l.)

Simay Norbert

VÁSÁRHELYI PÁL: GÉPI LYUKKÁRTYÁK KÖNYVTÁRI ALKALMAZÁSA

Folyóiratunk szakirodalmi rovata mind gyakrabban ismertet olyan kiadványokat, amelyek a könyvtári munka korszerűsítésével és gépesítésével foglalkoznak. (Jegyezzük meg, hogy a kettő nem jár szükségszerűen együtt, bár kétségtelenül szoros az összefüggés közöttük.) Most ismét a gépesítés tárgykörében jelent meg egy füzetecske. Vásárhelyi Pál foglalta össze dióhéjban, a lyukkártyagépek területén járatlanok számára is hozzáférhető módon az e gépek könyvtári alkalmazásával kapcsolatos alaptudnivalókat, s szinte illusztrációként bemutatta, hogyan

is történhetik egy-egy könyvtári munkafolyamat gépesítése.

Dicsérhetnénk sok mindent a kis füzetben, de legyen elég csak a bevezető fejezetben a gépesítés előkészítéséhez adott okos tanácsokra, a géptípusok tömör, mégis minden lényegest tartalmazó ismertetésére, a sok praktikus adatra (a gépek beszerzési, bérleti díja, a bér munkák költségei stb.) és a szerző tárgya iránti lelkesedésére — amely a tárgyilagos előadasmódon is átsüt — felhívunk a figyelmet. Bírálatként talán csak azt említenénk, hogy a különféle könyvtártípu-

sok speciális adottságaira kevésbé volt tekintettel, ámbar ebben bizonyára közrejátzott a terjedelem korlátozott volta is. Szóvátesszük még, hogy az ajánlott irodalom nem tartalmazza az — elismerjük, egyelőre még nem túlságosan bőséges — hazai publikációkat; úgy véljük, egy-kettő közülük helyet kaphatott volna a jegyzékben.

A könyvtári munkák gépesítésével kapcsolatosan nálunk is, akár csak több más országban, szélsőséges vélemények formálódtak, többnyire megfelelő tárgyi alapok hiányában és anélkül, hogy a gépekkel és az általuk nyújtott lehetőségekkel megismerkedhettünk volna, vagy az eddigi tapasztalatokat gondosan elemeztük

volna. Ezért kell nyomatékosan hangsúlyoznunk, hogy a könyvtári gépesítés nem kizárólag és elsődlegesen a gépek beszerzésének kérdése. Legalább ilyen fontos, időben pedig a konkrét gépesítési munkálatok elé helyezendő a könyvtárosi szemlélet átalakítása, a könyvtárosi szakmai ismeretek bővítése a gépesítéses alaptudnivalóval való kibővítése. Mindez oktató-nevelő feladatot is jelent. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ „Könyvtárgépesítési füzetek” című új sorozata a módszertani, gyakorlati segítségnyújtás mellett ennek a feladatnak is eleget tesz. (OSZK, KMK, 34 l. 4,30 Ft, Könyvtárgépesítési füzetek 2. sz.)

P a p p I s t v á n

A NÉMET KÖNYVTÁROSOK ZSEBKÖNYVE*

Nem az első kiadvány e nemben, mégis annak számít. Az 1959-ben megjelent elődje (*Taschenbuch für Bibliothekare und Bibliothekshelfer in allgemeinbildenden Bibliotheken*) a közművelődési könyvtárosok számára készült, ez pedig egyaránt szól mind a tudományos, mind a közművelődési könyvtárosokhoz. Fokozza a jelentőséget, hogy ez az NDK könyvtárosainak *első közös műve*, amelylyel a kiadó a Német Könyvtári Szövetség, az NDK könyvtárpolitikájának legfőbb törekvését, az egységes könyvtárügy megteremtését kívánja kifejezni. Szerkesztői (Erwin Marks, Hans Riedel, Gerhard Schwarz), ill. az egyes fejezetek szerzői ennek megfelelően mind a tudományos, mind a közművelődési könyvtári területet képviselik. A zsebkönyv, amint előszava hangsúlyozza, „a két könyvtári ágazat különböző feladatköréit, munkamódszereit és követelményeit szeretné elsőknek olyan közös szemszögből ábrázolni, amely a szocialista társadalmi viszonyok lényegéből fakad és az NDK könyvtárügyében, az egyesült szakmai szervezetben, a Német Könyvtárügyi Szövetségben jutott kifejezésre”.

A zsebkönyv egyrészt tájékoztató eszköz a könyvtárosoknak, amellet a gyakorlati munkát segítő útmutatónak is szánták, nem pótolhatja azonban a *Jahrbuch der Bibliotheken, Archive und Informationsstellen der DDR*, 4. évf. Leipzig, 1967. 375 l.) c. kiadványt, melyet legközelebb szintén ismertetünk. De sem tankönyv szerepet nem kíván vállalni, sem az előkészületben levő könyvtári referenzs műveket (jogszabálygyűjtemény, könyvtári szaklexikon) feleslegessé tenni.

Cikkeket közöl az NDK könyvtárügyének szerkezetéről, szervezetről, ismertetőt ad a Német Könyvtári Szövetségről és külön-külön szól az egyes nagy könyvtárakról (Die Deutsche Staatsbibliothek, die Deutsche Bücherei) és a központi tudományos módszertani intézményekről. Ismerteti a könyvtárosképzés és továbbképzés mai rendszerét, összefoglalót ad a német könyvtárak egyesített statisztikai adatairól. Áttekintést ad Nyugat-Németország és Nyugat-Berlin könyvtárügyéről és ismerteti a könyvtárügy nemzetközi szervezeteit.

Sorra veszi a gyakorlati munka lényegesebb részterületeit (a katalógusok, bibliográfiák, tájékoztatás, könyvtári propaganda, könyvtári adminisztráció és racionalizálás, könyvtáráépítés, normák, szabványok) és a könyvtárosok számára lényeges könyvtárszaki, kéziratelőkészítési, kiadási, valamint a könyvtárközfűzettel kapcsolatos gyakorlati tudnivalókat.

Részben kivonatolatos, részben teljes szöveggel közreadja azokat a könyvtárügyet szabályozó lényegesebb törvényes rendelkezéseket és előírásokat, amelyek a könyvtárak napi gyakorlatában szükségesek, végül a tudománysszakok betűrendjében áttekintést ad a tudományos könyvtárak gyűjtőköréről, és közli a könyvtárosok számára legszükségesebb hivatalok és hatóságok, valamint a könyvtári és tájékoztatási intézmények címjegyzékét.

Az egyes fejezetek bibliográfiája lehetővé teszi az érdeklődőknek a közölt témákban való elmélyedést. A könyv használatát részletes index könnyíti meg.

A zsebkönyvet önkéntelenül is összehasonlítjuk az 1964-ben megjelent hasonló kiadványunkkal. (*Könyvtárosok Zsebkönyve*, 1964. 167 l.) A mi szerényebb kiadványunk a gyakorlati munkára vo-

* Taschenbuch für Bibliothekare. Leipzig, 1967. 298 l. (A német könyvtárosok zsebkönyve)

natkozó útmutatásokat nem tartalmazott, nyilván abból a megfontolásból, hogy erre a megfelelő kézikönyveink hivatottak. Egyébként a mi zsebkönyvünk az összehasonlítást kibírja, a gyakorlati könyvtári propagandamunkának is segítséget ad, nem cikkel vagy útmutatóval, hanem pl. tudományos, szépirodalmi és művészeti díjak kitüntetettjeinek felsorolásával. Egy területen nem bírjuk el

az összehasonlítást, és ezt anyagi erőink fogyatékoságára kell írunk. A miénkkel szemben a német kiadvány zsebkönyv a szó igazi értelmében, zsebre vágható, méretével, ízlésével, hajlékony műanyagfedőlapjával. Reméljük a mi legközelebbi hasonló kiadványunk külső kivitelében utóleri német megfelelőjét.

Sallai István

BIBLIOGRÁFIÁK

FÉL ÉVSZÁZAD

A Vasas Szakszervezet Központi Könyvtárának módszertani kiadványa segítséget kíván nyújtani a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójának méltó megünnepléséhez. Fő célját el is éri, mert az üzemek és az aktivisták használható segédeszközt kaptak kézhez, amelyet eredményesen alkalmazhatnak a könyvtári munkában, az ismeretterjesztő rendezvényeknél és az öntevékeny művészeti tevékenységben.

A kiadvány első része kb. 50 kérdést és választ tartalmaz a Szovjetunióról a fejtörők és a szellemi vetélkedők szervezői számára. A második részben tárgyszavas mutatót találunk „*Ismerje meg a Szovjetuniót!*” címmel. A következő fejezet cím szerinti felsorolást ad a szovjet irodalom köréből. Ez a lista a szovjet szépirodalom kiemelt ajánlásához, kiállítások készítéséhez és az állomány kiegészítéséhez is használható. A befejező rész zeneszámokat és diafilm-javaslatokat tartalmaz ünnepi műsorok összeállításához. A kiadványt fő mondanivalója szerint tíz csoportba osztott versjegyzék zárja, mely pontosan feltünteti a lelőhelyeket is. Ez a fejezet a kiadvány legtöbb önálló munkát mutató és egyben legértelmesebb része. Igaza van az előszónak abban, hogy ez a jegyzék az évforduló után is használható lesz a későbbi szolidaritási, internacionalista ünnepségek irodalmi műsorainak összeállításához.

Van tehát dicsérni való a kiadványban és bizonyos, hogy lesz szerepe a jubileumi eseménysorozat propagandamunkájában. Ennek ellenére néhány kifogásolni valót is támaszt, és a kiadványon túlmutató meditációra készlet. Sajnálatos például, hogy az egyébként ízléses fedőlapon sajtóhiba hívja fel magára a figyelmet. Tartalmilag helyes lett volna, ha a szovjet irodalmi válogatásban a próza és a líra mellett a drámairodalom is helyet kap. A 300 címet tartalmazó

próza-irodalmi jegyzék teljességre való törekvése helyett pedig szerencsésebb lett volna egy szűk s valóban csak az irodalmi értékeket felölelő válogatás. (Szívesen nélkülöznénk például a „Tarka könyvek” sorozat legtöbb kötetét.) A felsorolt diafilmek legnagyobb része nem kapcsolódik a jubileumi évfordulóhoz.

Ezeknél a megjegyzéseknél is lényegesebb, hogy a kiadvány felveti a propagandakiadványok átfedéseinek, párhuzamosságának kérdéseit. Az észrevételt jó néhány tény támasztja alá. A Szovjetunióról szóló fejtörő kérdései és válaszai kevés kivételtől eltekintve a „Szovjetunió. 550 kérdés, 550 felelet” című ismert könyvből kerültek át a tárgyalat kiadványba. Nem lett volna helyesebb magát az igen fontos forráskötetet pótlólag, több példányban beszerezni a vasas és az egyéb üzemi könyvtárak számára? Volt erre mód, s volt könyvtári hálózat, amely meg is tette ezt. A Szovjetunióról szóló, Csomor Tibor által összeállított tárgyszómutatót a kiadvány a Könyvtáros 1967. 4. számából vette át, de ez a munka bővebb formában, önállóan is megjelent a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gondozásában. (Az előszó jelzi, hogy ezt később meg is küldik a könyvtáraknak.) Nem lett volna helyesebb ezt a segédeszközt előbb megküldeni? Úgy feleslegessé vált volna újra közlése. Az énekaroknak, kisebb kórusoknak és zenekaroknak javasolt zeneszámok is szinte kivétel nélkül megtalálhatók a Népművelési Propaganda Iroda által kiadott „Ötvenéves a Nagy Októberi Szocialista Forradalom” című módszertani kötetben. Nem lett volna célszerűbb és gazdaságosabb az utóbbi kiadvány idejében való beszerzése minden könyvtár számára, amelynek erre szüksége van?

Az itt vázolt kérdések egy része a tárgyalat kiadvány kapcsán vetődik fel, de kifogásaink címzettje nem elsősorban a

kiadványt létrehozó könyvtár. A kiadvány inkább csak alkalmat adott arra, hogy erőteljesebben felhívjuk a figyelmet a népművelési propagandaanyagok és segédeszközök összehangolásának, ter-

vezésének és terjesztésének kérdéseire. (A Vas- és Fémipari Dolgozók Szakszervezetének Központi Könyvtára, 128 l.)

Gönczi Imre

A SZABADIDŐ

Új bibliográfiai sorozatot indított a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, melynek célja, hogy feltárja a szociológia egy-egy időszakos kérdésének a könyvtárban megtalálható könyv- és folyóiratcikkekanyagát. Ez a vállalkozás a könyvtár hagyományaihoz híven a társadalomtudományok bizonyos speciális ágainak nemcsak gyűjtését, hanem feltárását és propagálását is feladatának érzi. A Szabó Ervin könyvtárról kevesen tudják, hogy közművelődési funkcióján belül a szociológia és urbanisztika hazai és külföldi irodalmának gyűjtőkörileg kijelölt könyvtára, s gazdag könyv- és folyóiratanyaga ezen a téren a szakemberek számára is hasznos és értékes. Az új sorozattal a könyvtár szakkönyvtári szolgáltatást nyújt a kultúra munkásai, elsősorban tanárok, népművelők, könyvtárosok, újságírók, a rádió és a televízió munkatársai, egyetemi hallgatók és valamennyi érdeklődő számára.

Az első jegyzék tárgya a szabadidő. Mióta P. Lafargue, Marx veje 1883-ban Párizsban megjelent röpiratában „Le droit à la paresse” (A lustaság joga) címmel meghirdette a munkások jogát is a kötelezettségektől mentes szabadidőre, azóta foglalkoztatja a közgazdászokat, szociológusokat egyrészt a minél több szabadidő megteremtése, másrészt a szabadidő kulturált eltöltése. A folyamat azonban csak a második ipari forradalom következtében és a második világháború után vált világszerte társadalmi problémává. Az egyenlőtlen gazdasági fejlődés és az ideológiai rendszerek különbözőségéből következően a problémák nem mindenütt és nem egyformán jelentkeznek: míg a nyugati szerzők gyakran a „fenyegető szabadidőről” írnak, s minden jó szándék ellenére tehetetlenek az üzletszerű „szórakoztató ipar” lélekmérgező hatásával szemben, addig a szocialista országokban az állam foglalkozik azzal, hogy lehetőséget teremtsen a szabadidő kulturált formában való eltöltésére, s megakadályozza a „tömegkultúra” és a „magas-kultúra” teljes elszakadását. Mivel a szabadidő az olvasással, művelődéssel szorosan összefügg, a tárgykör a könyvtárosok számára különösen érdekes.

A szabadidő-kutatások külföldön nagyobb múltra tekinthetnek vissza, mint idehaza — nálunk csak néhány éve indultak meg az ilyen kutatások —, a 456 bibliográfiai tételnek nagyobb része tehát külföldi. (A Szovjetunióban 1965-ben már 300 tételes bibliográfia jelent meg csak a belföldi irodalomról!) A szakrendbe csoportosított anyag fejezetcímeinek pusztá felsorolása is izelítőt nyújt a téma összetett, bonyolult voltáról: a szabadidő általános kérdései, gazdasági feltételei, egyes rétegek szabadideje (munkások, parasztok, öregek, fiatalok, nők szabadideje, szabadidő a családban), a szabadidő és a művelődés, hagyományos szabadidő elfoglaltságok (olvasás, színház, zene, sport, játék), audiovizuális szabadidő elfoglaltságok (film, rádió, televízió). A témakörök természetesen nem arányosak: az előszó hangsúlyozza is, hogy céljuk nem átfogó bibliográfia készítése, csupán a könyvtárban meglévő anyag feltárása volt. Ezért viseli a sorozat a szerény „ajánló jegyzék” megjelölést, noha ennél többet nyújt.

Az önállóan megjelent művekről 10-20 soros annotációk készültek, melyek igen hasznos felvilágosítást nyújtanak a mű tartalmáról, beosztásáról, világnézeti beállítottságáról, a tárgyalás módjáról, a szerző személyéről. Feltüntetik a műben közölt bibliográfiát is. A tárgy szerete az annotáció készítőjét időnként a referátum vizeire csábítja: azaz sokszor nemcsak azt közli, hogy miről szól a mű, hanem azt is, hogy a szerző milyen következtetésekre jutott. Ez persze korántsem hiba, ettől a bibliográfia csak jobb és érdekesebb lett, s így maguknak az annotációknak átböngészése is nyújt már bizonyos eligazítást. A monográfiák után a folyóiratcikkek következnek, ezek már annotáció nélkül. A jegyzék összeállítója 34 magyar és 36 külföldi folyóirat 1960-tól 1966 júniusig megjelent számait dolgozta fel. (A könyveknél — néhány fontos mű kivételével — a kezdő időhatár 1950.)

A külföldi tételek számának érthetően határt szabott a könyvtár állománya, a magyar anyag esetében teljességre való törekvés látható, s ezt nagyjából sikerült is elérni. A fontosabb címek közül csak

Ughy Jenő: „Ezer falusi lakos és a könyv” című, 1965-ben megjelent műve hiányzik.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a bibliográfia összeállítója, Vágh Mária

jó és hasznos munkát végzett, s rangos művel indította útjára az új sorozatot. (FSZEK, 160 l.)

Somkuti Gabriella

ÁLTALÁNOS KÖNYVJEGYZÉK 1966.

Szokatlan gyorsasággal, már 1967 júliusában megjelent a könyvterjesztői bibliográfia legújabb kötete, és ezzel az 1966. év folyamán forgalomba került könyvekről, a tankönyvek és zeneművek kivételével, könnyen kezelhető, jól áttekinthető, a kiadványok árát is feltüntető könyvészet áll rendelkezésünkre. A tavalyival ellentétben a jegyzék ismét visszatért a régi, jól bevált tipográfiai elrendezéshez. Úgy látszik, az előző kötetnél jelentkező hibák (ld. *Könyvtáros* 1967/3. 180—182. l.) csak átmenetiek voltak, és a jövőben sem kell lemondanunk erről a könyvtárosok számára is igen hasznos segédesszokról. A címléírások ezúttal sokkal gondosabb munkával készültek, és a sajtóhibák száma nem lépi túl a megengedhető mértéket. Az ETO alapján kialakított szakcsoportok jól tagolják az anyagot, és mintaszerűek a bibliográfia mutatói: a névmutató felsorolja valamennyi szerző, szerkesztő, összeállító, sajtó alá rendező, fordító, bevezetés-író, illusztrátor nevét; még hasznosabb a címmutató, mely nemcsak a szépirodalmi művek címeit öleli fel, hanem a kiadványban szereplő valamennyi mű címét is tartalmazza.

A sorozatokról külön jegyzéket találunk a kötet végén, a sorozati címek betűrendjében. Ennek segítségével gyorsan megállapítható, milyen művek jelentek meg egy-egy sorozatban, nem került-e el a könyvtáros figyelmét valamelyik szám,

nem mulasztotta-e el beszerezni valamennyit? Viszont túlbuzgóságnak tűnik a sorozatok között szerepeltetni Ady Endre, Arany János, Bölöni György, Jókai Mór, Lenin, Mikszáth és mások műveit, nem csak azért, mert ezek mind a betűrendes, mind a szakosított részben együtt találhatóak, hanem mert egyszerűen *nem* sorozatok!

Az 1965. évi bibliográfiáról hírt adva már kifogásoltuk, s most kénytelenek vagyunk megismételni: helytelen, hogy a kiadvány betűrendben és szakrendben is felsorolja a címeket, s ezzel a kötet terjedelmét több mint harminc százalékkal felduzzasztja. A bibliográfiai szakirodalomban nincs példa hasonló hely- és papírpazarlásra. A betűrendes rész teljességgel felesleges, hiszen a névmutató minden szempontból pótolja azt.

Másik észrevételünk az újfajta kötéssel kapcsolatos. A korábbi gyakorlattól eltérően ezúttal puha műanyag váltotta fel a kemény, vászonborítású könyvtáblát. A könyvkiadásnál is helyes az új anyagok adta lehetőségek, az új technológiai eljárások alkalmazása, de nem a tartósság rovására. Ha az ilyen gyakran használt kötet nem eléggé masszív, néhány hónap múlva széthullanak a lapjai. Nem a kötésten, hanem a szükségtelen betűrendes részen lehetett volna takarékoskodni. (Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja, 493 l. 42 Ft)

Pálvölgyi Endre

Könyvtári kiadványok

A PÁPAI KÖNYVTÁROS idei 1. számában az 1967/68-as népművelési év könyvtári feladatai között a folyóiratok tervszerűbb, átgondoltabb rendelkezése, valamint az Új Könyvek összegyűjtött füzetjeinek a tájékoztató munkában való felhasználására hívja fel a járás könyvtárosainak a figyelmét. A kiadványt olvasómozgalmi értékelés, valamint hírek egészítik ki.

NÉPMŰVELŐK és agro-propagandisták folyamatos tájékoztatását szolgálja módszertani segítségnyújtással, valamint a legfrissebb információk közreadásával a Népművelési Propaganda Iroda „Mezőgazdaság és népművelés” című, legújabb kiadványsorozata, melynek 1. száma Huszti Pál: A mezőgazdasági szakpropaganda című tanulmánya.

AZ AGRÁRTUDOMÁNYI EGYETEM Központi Könyvtárának tájékoztatója a Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban tudományos kutatásokra fordított kiadásokat hasonlítja össze; beszámol az ukrán mezőgazdaság fejlődéséről, továbbá a nyugat-német baromfigazdálkodásról, végül közli a könyvtár legújabb gyarapodási jegyzékét.